

Українські юристи під судом КГБ

THE ASSOCIATION OF UKRAINIAN STUDENTS IN VICTORIA
5 RUSSELL STREET
ESSENDON, VIC., 3040

СУЧАСНІСТЬ 1968

diasporiana.org.ua

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА

Ч. 1 (20)

ДОКУМЕНТИ Ч. 1.

Українські юристи під судом КГБ

Вступне слово Івана Майстренка

THE ASSOCIATION OF UKRAINIAN STUDENTS IN VICTORIA
5 RUSSELL STREET
ESSENDON, VIC. 3040

СУЧАСНІСТЬ 1968

UKRAINIAN JURISTS TRIED BY THE KGB

Foreword by Ivan Maystrenko

In May 1961 seven Ukrainian professionals were tried in Lviv District Court on charges of having drafted a program for the organization of a political party called the Ukrainian Workers—Peasants Union with the purpose of bringing about the secession of the Ukrainian SSR from the Soviet Union. Because three of them were practising law at the time of their arrest, the whole group became known as the lawyers' group. Their leader, Lev Lukyanenko, was sentenced to death, but his sentence was later commuted to 15 years of imprisonment. The others received long-term prison sentences. All seven men were tried *in camera* and their fate was unknown for several years. It was only in 1967 that the outside world learned about their case when the copies of their letters and petitions to the Soviet authorities appeared in circulation among the population of Ukraine. Some of their writings found their way to the West and are presented in Ukrainian in this collection under the title, *Ukrainski Yurysty Pid Sudom KGB* (Ukrainian Jurists Tried by the KGB).

„SUCASNIST“
8 München 2,
Karlsplatz 8/III

ВСТУПНЕ СЛОВО

У січні 1961 року таємно зникли на Україні сім активних громадських діячів, із яких чотири були членами КПУ. Усе це були освічені фахівці, переважно юристи. Усі в основному молоді народження здебільшого тридцятих років. Про зникнення цих людей ходили по Україні різні непевні чутки. Тільки у 1966 році з режимного концтабору Потьма Мордовської АССР надійшла вістка, що зниклі особи відбувають там довіготермінове ув'язнення. Вістку цю передали на Україну засуджені у 1966 році українські культурні діячі, про арешти яких, хоч були проведені таємно і хоч суд над ними був теж закритий, проте деякі кола українського громадянства не тільки довідалися, але й протестували проти закритого суду.

Матеріалі про засуджених сімох осіб, переписувались на Україні і ходили з рук до рук, аж доки не потрапили за кордон, де й виходять цією окремою книжкою у видавництві «Сучасність». З цих матеріалів читач довідається докладно про цих сімох осіб і про їхню справу. Тут коротко нагадуємо про них.

Лук'яненко Лев Григорович. Народився 1927 року на Чернігівщині у селянській родині. 1957 року закінчив юридичний факультет Московського університету ім. Ломоносова. Працював у райкомах партії в Галичині штатним пропагандистом, а невдовзі перед арештом адвокатом юридичної консультації Львівської області.

Кандиба Іван Олексійович. Народився 1930 року на Підляшші (тепер Польща). Походить із селян. Позапартійний. Закінчив юридичний факультет Львівського університету

рем, а потім адвокатом юридичних консультацій.

Вірун Степан Маркович. Народився 1932 року у Львівській області у селянській родині. 1955 року закінчив партійну школу у Львові, після чого працював на партійній пропагандивній роботі в райкомах Львівської й Івано-Франківської областей.

Лібович Олександр Семенович, народження 1965 року. Походить із селянської родини Львівської області. Позапартійний. Закінчив у 1958 році Львівський сільсько-господарський інститут. Працював інженером-землевпорядником у Львівській області.

Луцьків Василь Степанович. Народився 1935 року в селянській родині Львівської області. Член КПРС. Закінчив 9 клас середньої школи. Працював зав. клубом на селі.

Боровницький Йосип Юліянович, 1932 року народження. Із робітників з Лемківщини (тепер Польща). Член КПРС. У 1956 році закінчив юридичний факультет Львівського університету ім. Ів. Франка. Працював слідчим прокуратури Львівської області.

Кіпиш Іван Захарович. Народився 1923 року на Лемківщині (тепер Польща). Із селян, позапартійний. Закінчив 8 клас школи. До арешту працював у органах міліції міста Львова.

Перші п'ять із перелічених осіб після арешту були обвинувачені і суджені за зраду батьківщини, за створення підпільної організації — Українська Робітничо-Селянська Спілка (УРСС), яка ставила метою, як сказано у вироку суду, «відірвання Української РСР від Союзу РСР і створення так званої Самостійної України». У зв'язку з цим Львівський обласний суд засудив Лук'яненка до розстрілу. Він нібито спеціально приїхав до Галичини, щоб знайти там сприятливий ґрунт для підпільної діяльності, і склав програму УРСС. Інших чотирьох суд засудив до ув'язнення на строки від 15 до 10 років. Пізніше Верховний суд УРСР замінив Лук'яненку смертну кару на 15-річне ув'язнення. Двох останніх із згаданої

сімки — Кіпиша і Боровницького, які в організації УРСС не брали участі, а тільки читали й переходували її програму, суд засудив на трохи меншу кару.

Із матеріалів, надрукованих у цьому збірникові, видно, що Лук'яненко і його товариші ще не мали оформленої організації УРСС, а тільки мали намір її створити. Що ця організація не мала метою відірвання, та ще й збройною боротьбою, України від СРСР, а ставила своєю метою мирну пропаганду за здійснення статті 17 Конституції СРСР і ст. 14 Конституції УРСР про право виходу Української РСР із складу СРСР. У заяві Лук'яненка сказано, що у Московському університеті, який він недавно закінчив, студентам весь час казали (і він це твердо засвоїв), що право у радянській державі реальне, а не фіктивне. Тому все, що дозволене законом, може бути здійснене в житті. «Взагалі, — пише Лук'яненко, — не можна уявити собі наявність права виходу із складу СРСР без дозволу на діяльність, спрямовану на досягнення тієї цілі. Припустити, що право виходу союзної республіки із складу СРСР не означає права агітації за такий вихід, значить вважати, що статті 17 і 14 Конституції СРСР і УРСР являються юридичними фікціями, пустим звуком і нічим більше. Але... я... був твердо переконаний, що агітація за вихід УРСР із СРСР не суперечить конституції, Кримінальному кодексові УРСР і тому не може бути карною в кримінальному порядку... Ні я, ні мої товариші не думали нав'язувати свою волю народові і тому бачили своє завдання тільки в агітації, що її думали проводити до того моменту, коли питання про доцільність виходу УРСР із складу СРСР було б поставлене на вирішення Верховної Ради УРСР або референдуму громадян УРСР. Коли б Верховна Рада чи більшість громадян висловились проти виходу, то тоді організація УРСС припинила б свою працю і розпускалась (з проекту програми УРСС)». Із сказаного видно, що у справі Лук'яненка винен більше, мабуть, Московський університет, а не сам Лук'яненко, який повірив професорам університету, що написано у радянському законі право можна вільно обговорювати і навіть боротися за його здійснення.

Про причини, чому Лук'яненко і його товариші вирішили агітувати за вихід України з СРСР, Лук'яненко пише, що «в період складання проекту програми УРСС (друга половина 1959 року) головною метою поліпшення матеріального становища населення УРСР я вважав самостійність Української республіки». Лук'яненко і його товариші «бачили факти бюрократизму, прояви великоруського шовінізму і шукали шляхів боротьби з ними».

Більш докладно про причини, які спонукали цю групу стати на шлях боротьби за урівноправнення України з Росією через вихід України з СРСР, пише другий член групи, партійний працівник Степан Вірун: «Працюючи в партійних і юридичних органах, ми не могли залишатися байдужими до того, що заважало нашому суспільному розвитку, що викликало в народі сльози. Про все це ми писали до газет і журналів, у вищі партійні і радянські органи. Ігнорування наших протестів і байдужість вищезазначених інстанцій спонукали нас (Лук'яненка і Віруна — І. М.) написати брошуру, котра з марксистсько-ленінських позицій розглядала існуючий в нашій країні лад. Там було піддано гострій критиці роки голоду і необґрунтованих репресій». Оцінка ця, каже Вірун, не розходилася з офіційними документами партії. У брошурі автори прийшли до висновку про необхідність «створити організацію (пропонувалася умовна назва «Українська робітничо-селянська спілка» — УРСС), котра легально, на підставі радянських законів вела б агітацію і пропаганду серед українського населення за вихід України із складу СРСР з поставленням цього питання на вирішення Верховною Радою СРСР. Суд побудував вирок на вищезгаданій брошурі, перекрутивши її зміст до непізнанності...». Таким чином група Лук'яненка-Віруна щиро повірила (на підставі науки Московського університету) у можливість легально обговорювати записане в Конституціях СРСР і УРСР право останньої вийти із складу СРСР. «Право про вихід союзної республіки із складу СРСР не може бути злочином, — пише Вірун, — так як саме радянське право не може бути антирадянським».

Очевидно річ, ця група комуністів не виступала за ліквідацію існуючого на Україні соціального устрою. З приводу цього Лук'яненко пише: «Я ніколи не ставив собі метою заміну Рад депутатів трудящих, цієї форми диктатури робітничого класу, якоюсь іншою владою ні до, ні після виходу УРСР з СРСР... Стоячи на позиціях історичного матеріалізму, я був і є за соціалістичну економіку тепер і комуністичну в майбутньому. У вступі до проекту програми сказано: „Ми боремося за таку самостійну Україну, яка, високо забезпечуючи матеріальні і духові потреби своїх громадян на основі усупільненої економіки, розвивалась би в напрямі до комунізму”. Таким чином у документі, який править за прямий доказ у справі, просто сказано, що ми стояли за соціалістичну економіку, і, подруге, що Україна і не в складі СРСР ішла б до комунізму, отже, залишилася б у соціалістичному таборі». Та чи й міг би хто мріяти про реставрацію капіталізму на Україні, коли вона зі всіх сторін оточена соціалістичними країнами?!

Отже, група Лук'яненка-Віруна розходилася з керівництвом КПРС передовсім у національному питанні. Її вимоги були б подібні до того, якби Вальтер Ульбріхт попросив у ЦК КПРС повернути комуністичній Німецькій Демократичній Республіці старовинну німецьку землю — Східню Пруссію, теперішню Калінінградську область РРФСР. Хіба це був антикомунізм? Навпаки, це була б ліквідація загарбництва чужої території.

Саме так група Лук'яненка-Віруна трактує українську проблему. У поданих нижче матеріалах цієї групи вона не себе визнає винною, а обвинувачує в антирадянськості своїх слідчих і суддів. І Лук'яненко і Вірун так про це й пишуть. «Не могли вести антирадянської діяльності члени КПРС, люди з марксистсько-ленінськими поглядами не могли вести боротьби проти самих себе... Наївно було, — пише Вірун про слідчих і суддів, — чекати об'єктивності від людей, котрі самі стоять на шовіністичних позиціях, а фактично — на антирадянських... Великодержавний шовінізм цих людей повністю суперечить радянським законам»... І Вірун наводить факти

шовіністично-великодержавницького, тобто антирадянського поводження слідчих КГБ у процесі слідства.

З наведених нижче матеріалів групи Лук'яненко-Віруна з цілковитою виразністю вирисовується сьгоднішнє становище з так званою «соціалістичною законністю». Вона мало чим відрізняється від часів «культу особи». Як сказано у радянській енциклопедії: «Характерна риса культу особи — розрив між словом і ділом... На словах — боротьба за соціалістичну законність, на ділі — найгрубіше порушення законности». («Философская энциклопедия» т. 3, М. 1964, стор. 116). Те саме сьгодні. На словах у Конституції СРСР і УРСР сказано про право України вийти із складу Радянського Союзу. На ділі — смертна кара тільки за спробу заговорити про це право.

На словах «незаконний обшук... карається позбавленням волі» (ст. 130 Кримінального кодексу УРСР). А на ділі масові незаконні обшуки і арешти громадян, — пише член КПРС, кандидат філософських наук Вячеслав Чорновіл (теж заарештований і засуджений наприкінці 1967 року) — тепер «зловісною хвилею котяться по Україні». На словах «тримання під арештом при розслідуванні справи не може тривати більше двох місяців» (ст. 156 Кримінально-процес. кодексу УРСР). А на ділі слідчі КГБ, вишукуючи різні підстави, тримають заарештованих довгі місяці.

На словах «забороняється домагатися показань обвинуваченого шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів» (ст. 22 КПК УРСР). А на ділі, як видно із скарги Лук'яненко генеральному прокуророві СРСР, «перебуваючи усі 24 години в добу... на протязі чотирьох місяців під подвійним діянням, у кабінеті слідчого і в тюремній камері, однієї і тієї ж самої сили — я кінець кінцем був примушений дати зізнання, які не відповідають дійсності, але відповідали бажання органів безпеки».

Щоб залякати Лук'яненко, підсажені в його камеру сексотів розповідали йому різні страхіття про діяльність чекістів, висловлювали постійно гостре незадоволення радянською вла-

дою. Намагалися посяти у його душі зерно ненависти до радянської влади, щоб «цю ненависть потім виявити в мені в кабінеті слідчого». Лук'яненко ображали нецензурною лайкою, погрожували, залякували. «Дивовижно, але факт, що УКГБ Львівської області зробило все для того, щоб спочатку виховати мене в антирадянському дусі, а потім покарати. І хоч першого їм не вдалося добитися, то другого відпущено без міри».

Про подібне поводження слідчих КГБ розповідає другий засуджений у тій же справі — Вірун. У листі до голови спілки письменників УРСР О. Гончара Вірун пише таке: «Протягом всього попереднього слідства вони (слідчі — І. М.) послідовно проводили думку про те, що український народ не був і тепер ще нездатний до самостійного існування. Тому і Б. Хмельницький з'єднався з Росією, а в 1922 році Україна ввійшла в склад СРСР... Чи могли вони, маючи такі переконання, спрямувати слідство по правильному руслу?.. Не диво, що наші вболівання щодо цих питань викликали в них тільки ненависть... Великодержавний шовінізм цих людей повністю суперечить радянським законам»...

Подібна поведінка слідчих органів яскраво виступає не тільки із справи Лук'яненко-Віруна, але і з матеріалів пізніше заарештованих українських письменників та кутьтурних діячів. Один із них, уже згаданий вище В. Чорновіл, у заяві до судових органів і державної безпеки УРСР пише: «Кого ж кидають сьогодні за ґрати? Судять молодь, яка виросла при радянській владі, яку виховала радянська школа, радянські вузи, комсомол. Судять як буржуазних націоналістів людей, які не пам'ятають буржуазного ладу... Кому потрібне, товариші, все це „буржуазне“?.. А потім все одно доведеться реабілітувати людей і визнати за ними ту правду, за яку вони жертвували молодість... Історія завжди все виносить на чисту воду...» А закінчує Чорновіл свою заяву твердженням, «що справа ця у глибині своєї суті — антирадянська. Тому й пишу». Словом, заява у тому ж дусі, як і слова Миколи Хвильового у передсмертному листі 13 травня 1933 року,

після якого він застрелився: арештовують його друзів, його генерацію — «може тому, що ми найщиріші комуністи?..».

Про протиріччя між словом і ділом, між радянськими законами і радянською дійсністю можна писати багато. Але читач сам знайде чимало про це в надрукованих тут матеріялах. Згадаємо ще одне — практику закритих судів над фактично невинними людьми. Конституція СРСР каже, що «розгляд справ у всіх судах СРСР відкритий». За винятком окремих випадків, коли відкритий суд «суперечить інтересам охорони державної таємниці». Але яку ж таємницю становить намагання семи згаданих вище осіб боротися за здійснення Конституції СРСР і УРСР? Взагалі яка державна таємниця є у їхній справі?

А втім, можна знайти відповідь на це. Коли у Москві розглядалась справа дійсного, а не вигаданого шпигуна Пінковського, суд був відкритий, дотримувались, як пише у своїй заяві Чорновіл, «найширшої гласности, стенограма суду вийшла з друку чималим тиражем». Хоч у тій справі йшлося «про передачу за кордон секретних матеріялів». А в групі Лук'яненка-Віруна чи у арештованих письменників і культурних діячів ніяких же секретів не було. Отож суд над ними держали в таємниці саме через відсутність підстав для суду. Але через наявність у підсудних ідей, дуже сприйнятних для українського народу. Та радянські закони ніколи не розглядали ідей як державні таємниці і не вимагали ні відкритого, ні закритого суду над носіями тих ідей. Не закон, а страх перед народом, що він узнає про борців за його справу, ось що диктувало судовим органам УРСР робити суд над групою Лук'яненка-Віруна і над усіма іншими заарештованими українськими діячами закритим.

Матеріяли у справі Лук'яненка-Віруна, як і матеріяли у справах інших арештованих українських діячів, показують, що методи органів КГБ не змінилися з часів «культу особи». Як і тоді, масове стеження за людьми і сексотство. Як і тоді, відома з царських часів «зубатовщина». Тобто творення самою поліцією нелегальних протирежимних організацій, щоб через них виловити підозрілих і небажаних осіб. Як і за доби «куль-

ту особи», вимучування заарештованих безсонням, страхом, створенням почуття безнадійності. Автор цих рядків сам сидів в НКВД в роки «ежовщини» і вражений подібністю дій слідчих ежовського НКВД з діями теперішніх слідчих КГБ. Так неначе по слідах енкаведистів написані інструкції для катєбістів. Авторіві цих рядків слідчий давав читати «Правду» з стенограмою суду над групою Бухаріна-Рикова (саме тоді відбувався суд), а після прочитання казав: «Ну, от бачите, Бухарін тримався-тримався і все ж таки признався. У нас кожен признається. Признаєтесь і ви. Не тепер, так через два-три-шість місяців. Ми маємо час почекати»... Майже дослівно те саме говорять тепер слідчі групі Лук'яненка-Віруна і всім іншим заарештованим. Так само багато іншого, ніби зфотографованого з доби «ежовщини».

Може, це й дає підставу теперішнім українським діячам побоюватися повороту до терору, до «ежовщини». Про небезпеку такого повороту пише і згаданий Вячеслав Чорновіл. «Погляд у минуле, — каже він, — показує, до чого приводить раз допущене беззаконня і безпринципність у діяльності органів слідства і правосуддя. Сьогодні у когось зроблять обшук без ордера, відберуть як „антирадянські“ дореволюційні видання, не дадуть відповіді на скаргу, — завтра при допомозі високооплачених „експертів“ доведуть авторство статті людині, яка ту статтю уперше бачить. Післязавтра зфабрикують „організацію“ і почнуть карати цілком безневинних людей...»

Дійсно, зі справи Лук'яненка-Віруна, з матеріалів арештованих українських культурних діячів, досить докладно висвітлених Чорноволом, видно, що органи КГБ від часів культу особи послабили свої позиції. Вони озброєні тепер електронною та всякою іншою технікою і засилають технічних підслухувачів у бажані для них мешкання й на приватні сходини. (Приклади про це подані Лук'яненком, Чорноволом та іншими). Після сталінських часів органи КГБ, діючі підпільно від народу, зміцнили свої позиції у радянських апаратах. Як один із фактів і як важливу новину проти сталінських часів можна згадати приклад з прокурором Стариковим, наведений Лук'яненком у заяві до голови Президії

Верховної Ради УРСР Коротченка. Лук'яненко пише, що прокурор Старіков був присутній при допитах у кабінеті слідчого, але замість коректного ставлення вивертав грубі нецензурні лайки . . . кричав: «Раздавим!»

Я, як в'язень енкаведівських застінків тридцятих років, мушу ствердити, що у ті часи прокурори тремтіли перед енкаведистами і не були їхніми людьми. Мій прокурор прибув на мою вимогу до НКВД, і йому слідчий НКВД не показав моєї справи, а, закриваючи її від нього, читав із неї, що йому було потрібне. Прокурор був безпомічний, а до мене дуже чемний. Мені було ясно, що прокурор чужородне тіло в НКВД, хоч і вважався «прокурором по догляду над НКВД». Йому НКВД не довіряло. Багатьох прокурорів НКВД тоді арештовувало. Сьогодні усі прокурори ставленики КГБ, усі — Старікови і допомагають КГБ фабрикувати «контрреволюційні» справи, допитують так само, як і катєбісти (матюки, «Раздавим!» і т. д.). Таким чином не прокуратура контролює тепер КГБ, а КГБ насаджує усюди своїх прокурорів. Це явний факт посилення в СРСР позицій КГБ проти сталінських часів. Ще більше фактів наведено і Лук'яненком і особливо Чорноволом та іншими про більш тісну співпрацю радянського суду з КГБ тепер проти сталінських часів. Тепер кожен арештований знає ще до суду, яку кару він дістане. Бо кару визначає КГБ, а суд тільки оформляє.

Нарешті, і партійний апарат сьогодні більш споріднений з КГБ, ніж за сталінських часів. Тоді партійний апарат тремтів перед НКВД так само, як і прокурори та суд. Партійний апарат теж був для НКВД стороннім тілом, як і прокуратура та суд. Як відомо, НКВД заарештувало тисячі людей із партійного апарату. Сьогодні партійний апарат тільки не допитує у кабінетах КГБ. Але разом із КГБ творить фіктивні антирежимні справи і переконує суспільство у правдивості цих фікцій. У цитованій вище заяві Чорновола про це сказано таке: «Підозрілу позицію займають деякі партійні керівники. Замість того, щоб втрутитися у незаконні дії КГБ і покласти край сваволі, вони разом з таємними інформаторами з КГБ найнерозбірливішими засобами обробляють громадську

думку. Невдовзі після арештів з високих і середніх трибун почувлися заяви про націоналістичні організації, американські доляри, друкарні, навіть зброю». (Далі у Чорновола йде посилення на судові справи, у яких наведені конкретні факти. — І. М.).

Ще одна важлива відмінність КГБ від НКВД. НКВД не користувалось голодом як засобом терору проти в'язнів. За «ежовщини» існували скупі, але тверді норми харчування. Їх не смів порушувати слідчий. Тепер, як бачимо з матеріалів в'язнів, КГБ перетворило харчування на засіб витиснення з арештованих зізнань. На засіб упокорення засуджених. У кацетах Мордовії так само, як у гітлерівських, засуджених виморюють голодом. КГБ добре засвоїло науку Гестапо!

Отож треба ствердити, що після сталінських часів КГБ посилило свою владу і свої позиції в державі. Разом з партійним апаратом воно розбудувало в СРСР свою могутню підпільну організацію. Підпільну, бо антиконституційну, що діє у протиріччі з радянськими законами. Ця організація заарештовує не за порушення закону, а, навпаки, за намагання таких, як Лук'яненко, перетворити радянський закон із фікції на реальність. Щоб закон став обов'язковим для всіх, щоб законіві підпорядкувався і КГБ.

І тут виникає запитання: для чого партійний апарат плекає законспіровану від суспільства могутню терористичну організацію — КГБ? Адже це плекання стоїть у кричущому протиріччі з програмою КПРС, з марксо-ленінським вченням про відмирання держави, про переростання диктатури пролетаріату у комуністичне самоврядування. Проти кого потрібна диктатура? Проти кого, терор, коли вже більше тридцяти років в СРСР зникли ворожі класи і їхня база — приватна власність на засоби виробництва?

У зв'язку з масовими арештами молоді української інтелігенції, переважно членів компартії, у багатьох виникає тривога — а чи не повернення «ежовщини», новий масовий терор? Чи не прийде винищення нового покоління української інтелігенції, що сміливіше заговорила про національні права українського народу? З СРСР надходять відомості про зловісні

пляни КГБ. Ось, наприклад, у пресі з'явилася заява Юрія Шухевича, сина колишнього командувача УПА до голови Президії Верховної Ради УРСР. Малим хлопцем Шухевич посаджений до кацету тільки за те, що він син командира УПА. Зараз закінчує другу десятирічку ув'язнення і чекає на третю. Людина виросла в кацеті, під пильною увагою КГБ. Його возять по Україні і показують «досягнення», возять на курорти і обіцяють земні блага тільки за одне — засудити батька, засудити український «буржуазний націоналізм». А молодий Шухевич, що сам ні з яким політичним рухом не зв'язаний, але розуміє, що від нього вимагають продажности і зради, воліє далі залишатися «громадянином» «соціалістичного» кацету, аніж бути зрадником. Чи не повчальний приклад моральної нікчемности режиму КПРС, що за двадцять років не спромігся переробити молоду людину на свій лад? Навіть фєвдальна Туреччина могла з полонених плекати відданих їй яничарів. А тут — нічого не виходить. Бо, панове Брежневи і Шелести, доба не та! Нації відроджуються, а не переробляються на ваш взірець.

У згаданій заяві Шухевич пише, що у Мордовському політичному кацеті, де його тепер тримають, підготовлено все, щб винищити політичних в'язнів. З інших матеріалів відомо, що у Мордовію звозять політичних в'язнів із усього СРСР. Їх, пише Шухевич, «буде усіх фізично знищено, а потім будуть знищені виконавці цього злочину». Це вже випробуваний з часів Сталіна метод. Сталін убив Кірова, постріляв членів політбюра і старі лєнінські кадри партії, а потім ліквідував виконавців цього злочину. І сліди покищо заметені. Між іншим Шухевич попереджає голову президії Верховної Ради УРСР, що його можуть теж ліквідувати у формі якогось нещасного випадку. Щоб голова президії знав про це зарані.

КГБ йде випробуванням за Сталіна шляхом і дійсно може спробувати ліквідувати політичних в'язнів, щоб потім зобразити це як несподіване стихійне лихо. Треба, щоб весь цивілізований світ зарані знав про таку можливу «несподіванку». А вона не виключена, бо поліційна логіка знає проти ідейних і політичних процесів тільки один засіб — голу силу. Полі-

ційна логіка починає діяти там, де вимерла політична ідея. У 1916 році, за кілька тижнів до падіння самодержавства, царський міністер внутрішніх справ Протопопов пропонував для втихомирення населення збільшити жандармський корпус на сто тисяч поліцаїв. Ніяких політичних реформ чи поступок царський режим уже не пропонував. Він вичерпав свої політичні ідеї. Чи не дивовижна подібність до нинішніх часів, коли назустріч зростаючому народному незадоволенню ростуть масові арешти? Арешти не якимось там недобитків контрреволюції, а молодого покоління комуністів. Але це не ліквідує політичні протиріччя в СРСР. Ленські розстріли 1912 року теж не ліквідували політичні протиріччя, а тільки збільшили сили опору.

Партійний апарат знає це, але вважає, що опір можливий тільки в буржуазному суспільстві. В СРСР же сила КГБ може зламати усякий опір. І тут на поміч партійному апаратові приходять така логіка. Сталін терором не тільки втихомирив партію, але й зробив історичний переворот — загнав двадцять п'ять мільйонів селянських родин у колгоспи, зробив стрибок із власницького суспільства у безвласницьке. То чому, мовляв, тепер міцніший, ніж за сталінських часів, партійний апарат і дужче, ніж НКВД, КГБ не зможе задушити опір і критику та створити спокійніші умови для «будівництва комунізму»?

Безумовно сьогоднішній похід проти всякої критики і опору живиться такою логікою. Тому варто розібратися в питанні, чи справді можлива сьогодні нова «ежовщина», новий масовий терор? Можна зі всією певністю відповісти, що нова «ежовщина» неможлива. І не тільки тому, що такі явища не повторюються кожні 30—40 років. Головне тому, що сталінський колгоспний переворот не був для партії тільки голим насильством, а живився марксо-ленінською теорією диктатури пролетаріату. За цією теорією диктатура пролетаріату покликає ліквідувати приватну власність на засоби виробництва і поділ суспільства на антагоністичні класи. Сталін не виламлювався з цієї програми марксизму-ленінізму. Він тільки більш прискорено її здійснював, ніж пропонували його про-

тивники в партії — ліва троцькістська і права бухарінська опозиції. Опозиції мали більше зрозуміння до селянства, але Сталін спирався на більш чітку партійну програму — на швидшу ніби побудову соціалізму. І Сталін нещадним терором давив усякий опір цій програмі. Противники в партії були ідейно безсилі проти Сталіна.

Отже Сталін переміг не тільки самим терором, а головне тим, що ідейно спаралізував партію, ідейно обеззброїв противників у партії. А поза партією противники були розгромлені ще раніше. Одна тільки «ежовщина», тобто голий тільки терор, був би сліпий і безпомічний втихомирти партію і зробити колгоспний переворот.

Тепер розглянемо питання — на яку ідею могла б спертися сьогоднішня «ежовщина», в ім'я якої програми вона могла б розгорнути масовий терор? І які політичні розходження ділять сьогодні керівництво КПРС та його критиків. Очевидно, що і керівництво партії і його критики стоять на марксо-ленінських позиціях. Але концепція критиків тепер більш обґрунтована з тих же марксо-ленінських позицій. Критики можуть сказати таке: за офіційною партійною теорією соціалізм в СРСР побудований іще в тридцятих роках. Сталінська конституція 1936 року зрівняла усіх громадян в правах і тим ствердила, що ворожих соціалізмові клас в СРСР уже немає. Конституція проголосила також демократичні свободи і тим поставила як актуальну проблему відмирання диктатури пролетаріату, оскільки вона виконала свою історичну місію — ліквідацію власницького устрою. Від часу ухвалення сталінської конституції минуло більше тридцяти років. Проте диктатура не тільки не відмирає, а посилюється. Партійна бюрократія наклала заборону на вільне слово не тільки для народу, але й для тринадцяти мільйонів членів КПРС. В ім'я чого? В ім'я якої марксо-ленінської ідеї?

Що може протиставити цій критиці керівництво КПРС? Воно покищо мовчить і нічого, крім масових арештів не протиставляє. Але спиратися на голу силу не відважувався навіть Сталін. Затримку з відмиранням диктатури після прийняття конституції 1936 року Сталін намагався принаймні по-

яснити. Він вніс свою поправку до марксизму-ленінізму і заявив, що держава не буде відмирати ні за соціалізмом, ні за комунізмом, доки існує капіталістичне оточення. Бо це оточення засилає до СРСР шпигунів, диверсантів, терористів, і для боротьби з ними, а також для оборони від воєнної агресії потрібна могутня держава.

Це наївне виправдання диктатури не витримувало критики. Бо смішно припускати, що для боротьби з десятками чи нехай навіть сотнями тисяч чужоземних агентів треба позбавляти двісті мільйонів населення елементарних демократичних свобод. Так само й в обороні від воєнної агресії демократичні свободи тільки сприяють, а не шкодять. Але головне те, що Сталін розумів — однієї голої сили не досить, щоб тримати партію й населення в покорі.

Та сьогодні і цей аргумент Сталіна про капіталістичне оточення відпав. Бо Радянський Союз перебуває тепер уже в соціалістичному оточенні. Крім того, з часу ухвалення сталінської конституції минуло 32 роки. Ворожі соціалістичні експлуататорські класи не тільки ліквідовані соціально, але вже повимирали й фізично. Сьогоднішні критики політики ЦК КПРС народжені за соціалізмом, виховані в душі марксизму-ленінізму і саме з позицій марксизму-ленінізму вимагають демократичних свобод, зокрема права обговорювати статтю 17 конституції СРСР і ст. 14 конституції УРСР про вихід України із складу Радянського Союзу. Тим паче, що такий вихід не змінив би кордонів соціалістичного табору, а тільки кордони СРСР. А Україна стала б подібною до Польщі, Румунії, Угорщини і так далі. Від надання українському народові національної свободи соціалізм тільки посилюється б. Початок війни 1941 року показав, наскільки національне поневолення України послаблює сили соціалізму.

Отже, висновок можна зробити такий: нова «ежовщина», тобто масове винищення політичних критиків закріпленої диктатури, неможлива. Бо вона не має за собою ніякої політичної ідеї.

Але диктатура відмирати не хоче. Вона обороняє себе посиленням терору. В ім'я чого? Заради якої політичної про-

грами? ЦК КПРС мовчить про це. Спробуємо сказати за нього. Якщо ЦК КПРС протриває відмиранню диктатури, яка себе вичерпала, якщо він бореться проти заміни диктатури народоправством, то значить він обороняє якісь чужі народові інтереси. Справді, у Радянському Союзі реальна заробітна плата робітників нижча, ніж в усіх передових країнах Європи. І розрив цей більший, ніж був між царською Росією і тодішньою Західною Європою. А становище селянства в СРСР просто непорівняльне з становищем його в європейських демократичних країнах. Партійна пропаганда пояснює це самопожертвою народу в ім'я побудови комунізму. Таке пояснення можна було б зрозуміти, якби жертви несли усі однаково. Але у Радянському Союзі існує суспільна верства, яка на «будівництві комунізму» жирує і забезпечена так, як мільярдери й мільйонери у капіталістичних країнах. Відмирання диктатури означало б відібрання привілеїв цієї верстви. Сьогоднішня диктатура в СРСР — це не диктатура пролетаріату, а диктатура над пролетаріатом. Саме тому вона й відмовчується, бо не має що сказати на своє виправдання. Єдине, що вона каже, це те, що СРСР найдемократичніша країна в світі і що у ній забезпечена рівноправність націй. Якби цьому твердженню повірити, то тоді виходило б, що Лук'яненко, Чорновіл та всі інші українці, заарештовані КГБ, боролися проти демократії і проти рівноправності України... Але партійній пропаганді сьогодні ніхто вже не вірить.

Наявність диктатури, що не хоче відмирати і обороняє інтереси нової привілейованої кляси в СРСР, свідчить про те, що великий історичний сталінський переворот тридцятих років означав не побудову соціалізму, не ліквідацію кляс, а нову перестановку кляс. У сталінському перевороті народилася в СРСР нова кляса експлуататорів, кляса без приватної власності на засоби виробництва, але кляса, що колективно володіє тими засобами і монополює визискує робітників і колгоспників. Більшовицька революція породила новий, ще не знаний в історії, експлуататорський лад без приватної власності на засоби виробництва. Тільки ставши на таку точку зору, можна зрозуміти, чому за п'ятдесят років більшовицької

диктатури становище трудящих в СРСР гірше, ніж у першій-ліпшій буржуазно-демократичній країні. Можна зрозуміти, чому азіатсько-деспотичними методами провадиться національний геноцид, асиміляція та русифікація неросійських народів. Чому російський народ намагаються підкупити перебільшенням історичної величі імперії та роздуванням шовінізму. Це не випадково пропаганда ЦК КПРС побудову соціалізму зводить тільки до ліквідації приватної власності, до її удержавлення. В той час як Ленін постійно підкреслював, що націоналізація, тобто удержавлення, це ще не усуспільнення. Між тим, починаючи від Сталіна, ЦК КПРС затримав усуспільнення удержавленої власності. Іншими словами, затримав у руках нової експлуататорської класи удержавлену власність.

У цій системі не соціалізм для людини, а людина для «соціалізму». Людина перетворена на додаток до машини, до п'ятирічок, до «соціалізму» більше, ніж це Маркс сказав про приватний капітал. І не випадково бунт проти цієї «залізної п'яти» (кажучи словами Джека Лондона) почався там, де вона ще не встигла так закріпитися, як в СРСР. У Чехо-Словацькій, в Польщі вихована на марксизмі-ленінізмі молодь не хоче такого «соціалізму», за якого диктатура мусить існувати вічно і прикривати розкоші, жорстокість та моральну ницість нової експлуататорської класи. Цей бунт молодого покоління комунізму докотився вже й до України, до всіх республік СРСР.

Велика історична правда звучить у словах голови колгоспу «Яуна Гуардо» з Латвійської РСР, комуніста Івана Яхимовича, який у листі до ЦК КПРС з 22 січня 1968 року пише:

«Ми були голими, голодними, напівжебраками, але ми перемагали тому, що на перший плян ставили визволення людини від безправства, знуцання, беззаконня і так далі. І ми можемо все втратити, маючи ракети й водневі бомби, якщо забудемо, звідки пішла Жовтнева революція».

Яхимович пише також, що «переслідування молоді, інакше кажучи у країні, де більше 50 відсотків населення молодше тридцяти років, дуже небезпечна лінія, авантюризм».

І не підлабузники, не мамусини синки, не піддакувачі начальству (Господи, скільки їх розвелось!) будуть визначати долю нашого майбутнього, а саме бунтарі, як енергійний, мужній і принциповий матеріал молодого покоління. Дурне бачити в них противників радянської влади, архидурне гноїти їх у тюрмах і знущатися над ними».

Отже, протест проти створеної Сталіном і продовжуваної його спадкоємцями системи наростає і в СРСР. Насамперед серед поневолених народів — на Україні, в Білорусі, у Прибалтиці і так далі. Перекидається він також і на Росію. І його не здушити голим терором КГБ. Перед ЦК КПРС грізно постала дилема — велика реформа чи велика народна революція.

Березень 1968 року.

Іван Майстренко

ДО СПРАВИ Л. ЛУК'ЯНЕНКА ТА ІНШИХ

Випадково до мене потрапили матеріали про судову справу політичних ув'язнених Л. Г. Лук'яненка, І. О. Кандиби, С. М. Віруна, О. С. Лібовича, В. С. Луцьківа, М. Ю. Боровницького та І. З. Кіпиша. Це — листи й заяви ув'язнених до різних державних, громадських і культурних діячів, написані власноручно ув'язненими і передані цього року з табору.

Я зовсім не знаю справи Л. Г. Лук'яненка та його товаришів з якихось джерел, крім наведених нижче, але й цих останніх досить, щоб бачити, якими незаконними методами велася їхня справа, до яких фальсифікацій вдавалися слідчі й судові органи, якою помилкою було б вважати, ніби беріівські традиції — всі в минулому.

Я тим більше вірю ув'язненим, що сам, перебуваючи цього року під слідством, мав нещастя познайомитися де з ким, згаданим у матеріалах справи Л. Г. Лук'яненка (начальником слідчого відділу Сергадєєвим, слідчим Клименком, заступником прокурора Стариковим та ін., і дехто з них тримався настільки брутально, цинічно і грубо, що я, незважаючи на моє постійне прагнення бути коректним, змушений був, скажімо, у вічі назвати поведінку Сергадєєва хамською і відмовився через те від будь-якої розмови з ним.

У справі, по якій проходив я і мої товариші, також застосовувалися (переважно у Львові) і залякування, й погрози, і обіцянки, і шантаж — і той морально-психологічний тиск

був таким, що дехто з підсудних піддався йому й наговорював на себе й на своїх товаришів чимало такого, чого в житті не було й близько, але що слідство вимагало постійно й наполегливо. Такими ж методами у Львові допитували й свідків: називали людей бандерівською сволотою, незважаючи на різницю віку й статі, крили матом, погрожували, шантажували і т. п. Внаслідок цього під суд і в табір потрапили люди, які не мали провини не лише перед духом, але й перед буквою закону (М. Осадчий, М. Масютко та ін.).

Я можу тому легко повірити, що і з Лук'яненком та його товаришами справа могла бути саме такою, як це видно з наведених нижче матеріалів. Тим паче, що справа Л. Г. Лук'яненка й товаришів велася, як і процеси 1966 року, за закритими дверима, таємно від громадськості, а в таких умовах, як свідчить досвід минулого, можлива будь-яка несправедливість, будь-яка сваволя.

Ось чому, не знаючи справжніх намірів, з якими були передані ці матеріали з табору, я все ж вважаю своїм громадянським обов'язком надіслати їх (не виправляючи ніяких, навіть граматичних і стилістичних недоречностей) не лише на адреси, вказані в листах і заявах, але також і іншим громадським і культурним діячам, щоб справа врешті набула гласності й не була знову розглянута за закритими дверима тими ж самими ініціаторами справи, що, пильнуючи честь мундира, свій добробут і становище в суспільстві, звичайно ж, не піддаватимуть сумніву власну правоту і не спішитимуть переглядати справу на користь ув'язнених.

Мова йде, зрештою, не лише про долю кількох людей, але й про утвердження радянської законності, про нашу громадянську совість, про наші ідеали, за які ми повинні боротися і словом, і ділом. Бо хто знає, чи люди, які вчора так жорстоко розправилися з Л. Г. Лук'яненком та його товаришами, не чинять сьогодні того самого з іншими людьми? За закритими дверима, таємно від громадськості можлива будь-яка несправедливість, будь-яка сваволя.

Іван Світличний

**ПЕРШОМУ СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КПУ
ШЕЛЕСТОВІ ПЕТРОВІ ЮХИМОВИЧУ**

**Політичний в'язень
Кандиба Іван Олексійович,
Мордовська АРСР, п/в Явас, п/я 385/11**

**Т а є м н о
Справа № . . . . 1961 г.**

В И Р О К

**Ім'ям Української Радянської Соціалістичної Республіки.
1961 року травня 20 дня Судова колегія в кримінальних
справах Львівського обласного суду в складі:**

Головуючого — Рудика С. І.

**Народних засідателів — Люборець П. М., Гершуnenко
К. М.**

При секретарі — Любащенко В. Г.

З участю прокурора — Небяменко І. І.

**Та адвокатів — Органовича С. М., Ковалю Я. Т., Бардя-
кова Б. А., Ткаченко Г. Н., Гончарова В. В., Юрко А. Ф., Са-
пович Т. А.**

**розглянула у закритому судовому засіданні в м. Львові справу
про обвинувачення: (стор. 1 вироку — виписка).**

**1) Л у к ' я н е н к а Льва Григоровича, 1927 р. народ-
ження, уродженця с. Хрипівка Городнянського району Черні-
гівської обл., українця, гр-на СРСР, із селян, чл. КПРС (ви-
ключеного із рядів КПРС у зв'язку з даною справою), одру-
женого, з вищою юридичною освітою — у 1957 р. закінчив юри-**

дичний факультет Московського Держуніверситету ім. Ломоносова, після чого працював штатним пропагандистом у Радехівському і Глинянському райкомах партії, а з 1 лютого 196... року адвокатом Глинянської юридичної консультації Львівської області;

2) К а н д и б и Івана Олексійовича, 1930 р. народження, уродженця с. Стульно Володавського повіту (Підляшшя, нині Польща), українця, гр-на СРСР, із селян, безпартійного, неодруженого, з вищою юридичною освітою — у 1953 р. закінчив юридичний факультет Львівського Держуніверситету ім. Ів. Франка, після чого працював в органах юстиції м. Львова і Львівської обл. — нотаріусом Шевченківського району м. Львова, адвокатом Глинянської, а на день арешту адвокатом Перемишлянської юридичних консультацій Львівської обл., проживаючого в м. Львові по вул. Декабристів, 57/37;

3) В і р у н а Степана Мартиновича, народження 1932 р., уродженця с. Стремільне Лопатинського (нині Бродівського) р-ну Львівської обл., українця, із селян, гр-на СРСР, чл. КПРС (виключеного із рядів КПРС у зв'язку з даною справою), одруженого, з незакінченою вищою освітою — закінчив 1955 р. вищу партійну школу у м. Львові, після чого працював на комсомольській і партійній роботі в Івано-Франківському райкомі комсомолу, Львівському обкомі комсомолу, а на день арешту штатним пропагандистом Радехівського райкому партії;

4) Л і б о в и ч а Олександра Семеновича, 1935 р. народження, уродженця с. Глудно Березівського повіту (Лемківщина, у Польщі), українця, із селян, гр-на СРСР, безпартійного, одруженого, з вищою освітою, закінчив у 1958 р. Львівський сільськогосподарський інститут, працював інженером-землепорядником Львівського обласного управління сільського господарства;

5) Л у ц ь к і в а Василя Степановича, 1935 р. народження, уродженця с. Павлів, Радехівського району, Львівської області, із селян, українця, гр-на СРСР, чл. КПРС (виключеного із рядів КПРС у зв'язку з даною справою), неодруженого, з освітою 9 кл., працюючого до арешту зав. клубом с. Павлів —

у звинуваченні вище перечислених осіб по ст.ст. 56, ч. 1, 64 КК УРСР.

6) Боровницького Йосипа Юліановича, 1932 р. народження, уродженця м. Сянік (Лемківщина, у Польщі), із робітників, українця, гр-на СРСР, чл. КППС (виключеного із рядів КППС у зв'язку з даною справою), одруженого, з вищою юридичною освітою — закінчив у 1956 р. юридичний факультет Львівського Держуніверситету ім. Івана Франка, працюючого до арешту слідчим прокуратури Перемишлянського району Львівської області і

7) Кіпиша Івана Захаровича, 1923 р. народження, уродженця с. Глудно, Березівського повіту (Лемківщина, у Польщі), українця, із селян, гр-на СРСР, безпартійного, одруженого, з освітою 8 класів, працюючого до арешту в органах міліції м. Львова — у звинуваченні обох по ст.ст. 19, 56, ч. 1 КК УРСР.

*

Усім нам пред'явлено звинувачення, яке заключається в такому (подається нижче точна виписка з протоколу):

«Підсудний Лук'яненко Л. Г., будучи ворожо антирадянськи настроений, з 1957 р. виношував ідею відриву Української РСР від Союзу РСР, підриву авторитету КППС, зводив наклепи на теорію марксизму-ленінізму.

Знаючи про розгром українських буржуазних націоналістів і зокрема організації українських націоналістів (ОУН) в західних областях України після Великої Вітчизняної війни і надіючись мати сприятливе середовище для своєї ворожої діяльності, Лук'яненко Л. Г. добився призначення на роботу у Львівську область. Лук'яненко Л. Г. в час праці в Радехівському районі ввійшов у злочинний зв'язок з підсудним Віруном С. М., також антирадянськи настроєним, з яким у 2 1959 р. домовився про створення націоналістичної організації — Української робітничо-селянської спілки (УРСС).

Програму УРСС пізніше склав Лук'яненко Л. Г. Як видно з програми, УРСС своїм завданням ставила: боротьбу про-

ти радянського державного і суспільного устрою, проти КПРС і Радянського уряду, за відрив Української РСР від Союзу РСР і створення так званої «Самостійної України», в програмі фальсифікувалась історія України, оправдувалась діяльність бувшого націоналістичного підпілля, в програмі вказувалось на глибоку конспіративність всієї діяльності УРСС.

Підсудні Лук'яненко Л. Г. та Вірун С. М. погодили між собою текст програми УРСС. Лук'яненко Л. Г. на друкарській машинці віддрукував текст програми і разом з Віруном С. М. розгорнув організаційну роботу по розширенню УРСС, втягнувши в її склад підсудних Кандибу І. О., Луцьківа В. С., Лібовича О. С.

Будучи членами УРСС і розділяючи її програму, підсудні Лук'яненко, Вірун, Кандиба, Луцьків, Лібович між собою вели розмови на антирадянські теми, підбирали з нестійких людей і бувших членів ОУН для вербовки в УРСС, роз'яснювали програму УРСС і шляхи її реалізації.

З метою розробки форм і методів боротьби проти радянського ладу, активізації ворожої антирадянської націоналістичної діяльності, 6 листопада 1960 р. в м. Львові на квартирі підсудного Кандиби було проведено зборище керівних учасників УРСС, в роботі якого прийняли участь Лук'яненко, Л. Г., Вірун С. М., Кандиба І. О., Луцьків В. С.

На зборищі була обговорена програма УРСС, завдання та методи боротьби організації.

В виступах на зборищі Лук'яненко, Вірун, Кандиба, Луцьків погодились, що кінцевою метою УРСС є відірвання Української РСР від Союзу РСР, на зборищі робились наклепи на теорію марксизму-ленінізму, на даному етапі учасники зборища особливу увагу приділяли організаційним питанням, розширенню організації і створення осередку в підприємствах, установах, районах і областях Української РСР, підсудний Луцьків закликав до посилення роботи в армії і збройної боротьби проти радянського ладу.

Друге зборище учасників УРСС було призначено на 22 січня 1961 р., але не відбулося в зв'язку з арештом її керівників.

Таким чином Лук'яненко Л. Г., Вірун С. М., Кандиба І. О., Луцьків В. С., Лібович О. С. зрадили Батьківщині — Союзу РСР, створили ворожу організацію УРСС, ставили своєю метою боротьбу проти радянського державного ладу, КПРС і її марксистсько-ленінської теорії, відірвання Української РСР від Союзу РСР і створення так званої „Самостійної України”.

Підсудний Кіпиш і Боровницький одержали тексти програми УРСС, задалегідь знавши про її антирадянську суть і таку, що направлена проти радянської держави і КПРС, читали програму і переховували як знаряддя і засоби вчинення злочину, направленого на зраду Батьківщини — Союзу РСР, відірвання Української РСР від Союзу РСР і створення так званої „Самостійної України”.

Вирок закінчується так (стор. 2—3 вироку):

«При обранні мір покарання Судова колегія враховує, що підсудний Лук'яненко на час організації УРСС був штатним пропагандистом Радеківського РК КПУ, його керівну і організуючу роль в УРСС, виключний цинізм, з яким вів боротьбу проти радвлади і КПРС.

При обранні міри покарання Віруну, Кандибі, Луцьківу, Лібовичу, Кіпишу і Боровницькому Судова колегія враховує особовість підсудних, ступінь їх вини і небезпечність скоєних злочинів.

Керуючись ст. ст. 324, 333, 334, 335 КПК Української РСР, Судова колегія Львівського обласного суду

ПРИГОВОРИЛА :

Лук'яненка Льва Григоровича на підставі ст. 56, ч. 1 КК УРСР до смертної кари — розстрілу, з конфіскацією належного йому майна, на підставі ст. 64 КК УРСР до 15 років позбавлення волі в виправних трудових колоніях, а по сукупності вчинених злочинів на підставі ст. 56, ч. 1 КК УРСР вважати засудженим до смертної кари — розстрілу з конфіскацією належного йому майна.

Кандибу Івана Олексійовича на підставі ст. 56, ч. 1 КК УРСР, на 15 років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях з конфіскацією належного йому майна, на підставі ст. 64 КК УРСР до 12 років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях, а по сукупності вчинених злочинів на підставі ст. 56, ч. 1 КК УРСР вважати засудженим до 15 (п'ятнадцяти) років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях з конфіскацією належного йому майна.

Віруна Степана Мартиновича на підставі ст. 56, ч. 1 КК УРСР на 11 років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях з конфіскацією належного йому майна, на підставі ст. 64 КК УРСР до десяти років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях, а по сукупності вчинених злочинів на підставі ст. 56, ч. 1 КК УРСР вважати засудженим до 11 (одиннадцяти) років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях з конфіскацією належного йому майна.

Луцьківа Василя Степановича по ст. ст. 56, ч. 1, 64 КК УРСР по кожній з них зокрема на 10 років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях з конфіскацією належного йому майна, а по сукупності вчинених злочинів вважати засудженим до 10 (десяти) років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях з конфіскацією належного йому майна.

Лібовича Олександра Семеновича по ст. ст. 56, ч. 1, 64 КК УРСР по кожній з них зокрема на 10 років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях з конфіскацією належного йому майна, а по сукупності вчинених злочинів вважати засудженим до 10 (десяти) років позбавлення волі в виправно-трудових колоніях з конфіскацією належного йому майна.

Термін відбуття міри покарання зарахувати Віруну С. М., Кандибі І. О., Луцьківу В. С., з 20 січня 1961 р., Лібовичу О. С. з 25 січня 1961 р., Кіпишу І. З. з 23 березня 1961 р., Боровницькому Й. Ю. з 24 березня 1961 р.

Стягнути з майна засуджених Лук'яненка Л. Г. та засуджених Віруна С. М., Кандибі І. О., Луцьківа В. С., Кіпиша В. З., Боровницького Й. Ю. по 50 (п'ятдесят) крб судових витрат в дохід держави.

Міру запобіжного заходу відносно всіх засуджених залишити попередню — тримання під вартою.

Вирок може бути оскаржений до Верховного суду Української РСР в 7-ми денний термін з дня вручення копії даного вироку.

Головуючий — Рудик

Народні засідателі — Люборець, Гершуненко

З оригіналом згідно: Голова Львівського облсуду

підпис

(С. Рудик)

(стор. 7—8 вироку)

*

Як видно з вище наведеного, нам пред'явлено дуже грізне звинувачення, а у зв'язку з цим і обрано відносно нас такі суворі кари. Але таке звинувачення, не відповідає фактичним обставинам нашої справи, тому що наші діяння такі, яких не тільки немає жодних підстав кваліфікувати як зраду Батьківщині, а й злочинними взагалі.

Я не заперечую того факту, що брошуру під умовною назвою «Проект програми УРСС», автором якої являється Лук'яненко, ми мали у своєму розпорядженні, читали її самі та й багатьом другим давали її читати, але зміст її не являється аж надто таким грізним, як це вказано у вирокі.

У брошурі «Проект програми УРСС» з марксистсько-ленінських позицій розглядався існуючий лад. З таких же позицій у ній піддано гострій критиці політику партії і уряду в роки голоду на Україні, 1933—1934 роки, масових репресій 30-х років у східних областях України — період, який прийнято делікатно називати «культом особи». Оцінка цього періоду майже не розходилася з офіційною оцінкою керівника-мартії і уряду на 20-ому з'їзді КПРС і пізніше.

Критиці піддавалися недоліки післякультурівського періоду: бюрократичні методи керівництва народним господарством, зацуджувався централізований метод планування в

промисловості і сільському господарстві, вказувалось на обмеження прав профспілок, керівники яких стали правою рукою директорів в порушенні соціалістичної законності, різко піддано критиці політику щодо селян, які терплять соціальний, політичний і культурний гніт, що їх становище таке, яке нічим не відрізняється від становища кріпосних селян 17—19 століть.

Особливій критиці піддавалась національна політика на Україні на протязі всього періоду існування радянської влади; масове звинувачення мільонів українців в націоналізмі і фізичне їх винищення, в тому числі тисячі політичних, наукових і культурних діячів України; заборона сотень українських поетів і письменників, істориків, діячів мистецтва і культури.

Вказувалось на обмеження України в її політичних, економічних правах, що вона позбавлена суверенітету, позбавлена права вступати в зносини з другими державами нашої планети в політичному, економічному відношеннях. Українська мова не стала державною мовою, вона витіснена з органів державної влади, з наукових установ, вищих і середніх учбових закладів, зі сфери промислових підприємств, з громадсько-культурного життя нації, що Україна являється справжнім придатком Росії, дві-третьі її багатства вивозиться за межі України, що над Україною тяжіє в усіх її галузях господарства політика великодержавного російського шовінізму.

А тому на підставі такого становища України робився висновок, що Україна в складі Союзу РСР не має можливості нормально розвиватися як в політичному, так і в економічному і культурному відношенні, що в деяких випадках її становище далеко гірше від становища при царському режимі і, фактично, являється колонією Москви, а в кращому випадку культурною автономією.

При таких обставинах автор її приходив до висновку, що для нормального розвитку української нації і її державності, Україна повинна вийти згідно ст. ст. 14 і 17 Конституцій УРСР і СРСР із складу Союзу РСР та стати абсолютно ні від кого незалежною, самостійною державою.

Вказувалося, що для здійснення такого акту необхідно створити організацію з умовною назвою УРСС, котра легально, згідно Конституції вела б агітацію і пропаганду серед українського народу за вихід Української РСР із складу Союзу РСР, з постановкою цього питання для здійснення його перед найвищими органами влади.

Також вказувалося, що коли б більшість української нації не підтримала б такої ініціативи, то організація підлягає саморозпуску.

На випадок здійснення такого акту, то в самостійній Україні політичний лад повинен бути радянським, а економічний — соціалістичним.

Україна, як самостійна і соціалістична держава, повинна була б залишатися в співдружності соціалістичних держав.

«Проект програми УРСС» долучений до справи у томі 10.

Ось кілька виписок із нього:

«Ми боремося за таку самостійну Україну, яка, високо забезпечуючи матеріальні і духові потреби своїх громадян на ґрунті усупільненої економіки, розвивалася б у напрямку до комунізму, по-друге, в якій би всі громадяни дійсно користувались політичними свободами і визначали напрямок економічного і політичного розвитку України — такою є остаточна боротьба нашої „партії”». (Стор. 3 «Програми»).

«Засобом нашої боротьби, боротьби за певний наш ідеал, яким є самостійність України з широко розвиненим соціалістичним державним устроєм.

«Справа утворення Самостійної України кінець кінцем вирішуватиметься не лише партією, а усім українським народом.

«Отже мета цього першого етапу нашої боротьби полягає в завоюванні демократичних свобод, необхідних для організації всього українського народу на боротьбу за утворення незалежної національної держави. Методи досягнення цієї мети мирні, конституційні».

(Стор. 3 «Проекту програми УРСС»).

Суд у своєму вирокі зфальсифікував «Проект програми УРСС», називаючи його програмою УРСС. З вироку суду випливає, що:

1) організація під назвою УРСС уже існувала;

2) організація під назвою УРСС мала свою програму, і члени УРСС вели практичну роботу по реалізації її.

Але усе це не відповідає дійсності. Така ідейна визначеність і організована закінченість створена слідчими органів КДБ Львівської обл. у своїх кабінетах, а суд оформив це остаточно у так званій нарадчій кімнаті під час складання вироку, а серед нас подібного до арешту не існувало.

Було нас кілька осіб, які бачили навкруги себе багато різних неподобств — масові порушення соціалістичної законності, політичних прав громадян, національний гніт, розгул великодержавного російського шовінізму, знуцання над селянами і багато, багато других ненормальностей.

Отже, не існувало жодної організації і її програми, ніхто не приймав будь-якої присяги, не платили членських внесків, не було відповідно встановленої дисципліни, не було керівного ядра її, кожен вважав себе вільним у всіх відносинах.

Для того, щоб створити організацію, 6/XI—1960 р. зібралось нас 5 чоловік, крім згаданих у вирокі 4, був ще Ващук Микола, який тоді вчився у вищій партшколі, родом з бувшого Ново-Милятинського (нині Кам'янка-Бузького) р-ну Львівської області, який і доніс про нас органам КДБ, що явилось причиною наших арештів і даної справи. На цьому зібранні, а не «зборищі», як це називає суд, ми обговорили «Проект програми УРСС» та вирішили по деяких причинах відхилити. Та скласти новий проект програми, який би відображав положення боротьби в основному за українізацію і за необмежені політичні права громадян і взагалі за демократизацію і другі питання. Питання про вихід України із складу Союзу РСР у новий проект програми не повинно було входити. Було вирішено зібратися знову, коли буде складено новий проект програми для обговорення його та затвердження, після чого він (проект) став би програмним документом,

тоді була б створена організація, члени якої зобов'язані були б дотримуватись викладених у ній положень і проводити їх у практичне життя для досягнення відповідної мети. Ось тільки тоді була б організація і її програма.

Про це все ми дали докази, як на попередньому, так і на судовому слідстві, крім того, в справі мається такий документ, як «Нотатки» Лук'яненка, які він склав після нашої наради 6/XI—1960 р. ще до арешту, в яких повністю відображено хід наших зборів, які питання розглядалися і які прийняті рішення.

Однако, слідчі органи і суд усе це не прийняли до уваги і цілком про це замовчують як у звинувальному висновку, так і у вирозі, а це тому, що їм таке не підходить, бо в такому разі не було б підстав притягати до кримін. відповідальності, а якби одного, двох і притягнули, то в такому разі не могло б бути і мови про таку кваліфікацію, як зрада Батьківщини, а найгірше могли б кваліфікувати такі дії, як антирад. агітацію і пропаганду.

Таким чином, слідчим органам і суду, щоб над нами розправитися, було вигідно взяти за основу звинувачення «Проект програми УРСС». Але як сказано вище, то і при таких обставинах не може бути і мови про таку кваліфікацію наших дій, як зрада Бальківщини, навіть і при цій повній фальсифікації «Проекту програми УРСС».

Так, у вирозі, суд критику викладену у «проекті» партійних і рад. органів та їх керівників називає боротьбою проти радянського держ. ладу і суспільного устрою, боротьбою проти КПРС і її марксистсько-ленінської теорії; а поставлене питання про вихід України із Союзу РСР згідно ст. ст. 14 і 17 Конституції УРСР і СРСР підмінив словом «відрив», щоб надати для практичного здійснення цього питання насильницького характеру, в чому вони і вбачають так звану зраду Батьківщини, яка передбачається ст. 56, ч. 1 КК УРСР; і зокрема нам дають зрозуміти не тільки в розмовах, а прокурор висказав у своїй звинувальній промові, що зрада нами Батьківщини полягає в тому, що ми нібито «змовились з метою захоплення влади», тобто в останньому пункті

диспозиції ст. 56, ч. 1 КК; але ніде про це не пишуть конкретно, в чому саме полягає ця зрада, нема цього і у вироді, а наші безконечні скарги у різні судово-прокурорські і партійні установи вказати конкретно, в чому саме, в яких ділянках полягає зрада нами Батьківщини, то абсолютно усі обходять це питання, а відписують загальними фразами, напр., «кваліфікація судом ваших злочинних дій вірна, а тому немає жодних підстав змінювати вирок»; і так безконечно отримуємо такі відповіді, а навіть судово-прокурорські високі, вищі і найвищі чиновники-бюрократи доходять і до таких наглих відповідей, як, напр., «кваліфікація злочину вірна, міра покарання обрана з врахуванням усіх пом'якшуючих (!?) обставин» — виходить, що вони зробили навіть ласку, за що повинні їм за таку гуманність бути дуже вдячними.

В «Науково-практичному коментарі кримінального кодексу РСФСР», виданому Всесоюзним інститутом по вивченню причин і розробки заходів попередження злочинності за редакцією доктора юрид. наук професора В. С. Никифорова, вид. 1964 р., в розділі «Особливо небезпечні державні злочини», в п. 9, сказано, що «змова з метою захоплення влади виражається в змові двох або кількох осіб про повалення радянської влади і встановлення в СРСР іншого державного і суспільного ладу»; таким чином, досягнення якоїсь мети, а в даному випадку виходу України із складу Союзу РСР, шляхом змови повинно проходити тільки насильницьким шляхом.

А де ж тут «змова з метою захоплення влади і т. д.» в наших діяннях, тоді як в «Проекті програми УРСС» малося на увазі поставити питання про вихід Української РСР із складу Союзу РСР мирним шляхом, шляхом всенародного референдуму з абсолютним дотриманням ст. ст. 14 і 17 Конституцій УРСР і СРСР? А в чому ж таки зрада Батьківщини?

Згідно п. 2 розділу «Особливо небезпечні державні злочини» згаданого коментаря видно, що «зрада Батьківщини» виражається в діянні або бездіяльності, навмисно вчиненому гр-м СРСР на шкоду державній незалежності, територіаль-

ній недоторканості або военній могутності Рад. держави, і заключається у виконанні одного або кількох конкретних діянь, перелічених в ст. 64 КК РСФСР (ст. 56, ч. 1 КК УРСР, яка передбачає зраду Батьківщини), а саме:

- 1) перейти на бік ворога (у цьому нас не звинувачують);
- 2) займатися шпигунством (у цьому також не звинувачують);
- 3) видати державну або військову таємницю іноз. д-ві (у цьому нас також не звинувачують);
- 4) втекти за кордон або відмовитися повернутися з-за кордону (теж не звинувачують);
- 5) подати іноземній д-ві допомоги в проведенні ворожої діяльності проти СРСР (також не звинувачують);
- 6) змовитися з метою захоплення влади (що подібних злочинних дій ми не вчинили, доведено вище).

Ще раз і ще раз напрошується питання: в чому ж виражається так звана «зрада «Батьківщини»?

Але ж для того, щоб її зрадити, то потрібно її мати, а у нас її немає, бо вже століття, як вона стогне у підневільному ярмі, ми позбавлені батьківщини; але нам ясно, чому ми являємося зрадниками Батьківщини, а це тільки тому, що ставили питання про визволення її з ярма. Але це друга сторона справи.

А щоб було ясніше, чому нас зробили зрадниками Батьківщини, слід коротко сказати, що за люди і якими методами вели вони як попереднє, так і судове слідство. Так, зам. прокурора по Львівській обл., який здійснює нагляд за органами слідства Львівського КДБ Старіков — російський шовініст, наш слідчий відділення Львівського КДБ Сергадєєв — теж стопроцентний русифікований шовініст; обом попереднім ні в чому не уступають ст. слідчий Львівського КДБ Денісов, слідчий Володін, а також і, русифіковані українці, слідчі Клименко, Чорний і другі. Вони прожили на Україні десятки років, а української мови так і не вивчили, і не тому, що це їм тяжко дається, а тому, що вони її цілком ігнорують.

А тому слідство велося рос. мовою, чим порушено ст. 90 Конст. УРСР і ст. 19 КПК УРСР, бо вони не хотіли «портити русскої речи собачьим наречием».

Прокурор Старіков дійшов до такої наглості, що з відкритою зухвалістю чванився перед Боровницьким своїм незнанням української мови, що українська мова недостойна бути державною мовою, що українська нація не здібна мати свою державність, а тому Б. Хмельницький віддав Україну під рос. державність, а тому у 1922 р. Україна ввійшла в склад СРСР. Абсолютно нічим від них не відрізняється і нач. Львівського КДБ Шевченко.

Усі вони називали нас бандитами, головорізами, відщепенцями і чіпляли нам ряд ярликів, як ярих націоналістів і т. д.

А коли доходило питання про право виходу України із складу Союзу РСР згідно ст. ст. 14 і 17 Конституцій УРСР і СРСР, то усі згадані люди заявляли нам, що ми освічені люди і не повинні притворятися наївними простаками, бо згадані ст. ст. Конституцій поміщені не для практичного використовування, а вони існують більше для світу, що ніби український нарід раз і назавжди вирішив долю України ще в 1922 р., об'єднавшись в СРСР, і нас він на таке не вповноважував, бо українському народові вихід не вигідний і не потрібний і т. д., відщепенці його.

Прокурор Старіков, нач. слідчого відділу Сергадеев і ст. слідчий Денісов заявляли Лук'яненку і Вірунові, що коли б і дійшло до того, що більшість укр. народу виявила бажання вийти із складу Союзу РСР, то рад. уряд не зупинився б перед приміненням збройних сил для затримання України в складі Союзу РСР.

Крім того, на протязі усього попереднього слідства порушувалась ст. 22 КПК УРСР, яка забороняє домагатись показань від обвинуваченого слідчим органам шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів.

Так, Шевченко заявляв Лук'яненку, що він може вператися, закон дає їм два місяці для ведення слідства, але як-

що буде потрібно, то вони будуть тримати 5, 6, 8 місяців, а доб'ються того, що він і другі підпишуть те, що їм буде потрібно. Аналогічно заявляли нам слідчі Денісов, Клименко і другі.

До кожного з нас підсажували в камери своїх агентів. Так, з Лук'яненком сидів таємний агент розвідки Львівського КДБ, з Кандибою — агенти Хом'як Степан та Сокирко Микола, з Кіпишом — Олекс. Тарасович, а він же з Віруном вже проходив під прізвиськом Вахула. Усі вони представляли себе за укр. націоналістів і арештовані ніби по тих чи інших вигаданих справах. Увесь час вони спровоковували на різні антирадянські теми, розказували про різні страхиття, які можуть чинити органи КДБ щодо арештованих, що єдиний вихід, щоб уникнути різних тортур, то краще зізнатися у своїх злочинах і піти на розкаяння і др. провокаційні різні заходи.

Шляхом погроз, обіцянок нач. слідчого відділу Сергадеев, ст. слідчий Денісов добилися від Луцькова давати вигідні їм, а нашій справі на шкоду, покази, за що пообіцяли звільнити його ще до суду.

Так, Луцьків на протязі усього слідства заявляв, що ніби Лук'яненко схиляв його готуватися до збройної боротьби проти рад. влади, бо мирним шляхом неможливо буде добитися виходу України із складу СРСР, що ніби на зборах 6/XI—1960 р. Лук'яненко, Кандиба і Вірун заявляли про необхідність готуватися як можна скоріше до збройної боротьби, засилати своїх людей в армію, вербувати офіцерів і т. д.

Але Луцьківа обманули і разом з другими засудили як зрадника Батьківщини, після чого йому заявили, що так потрібно було, і він вийде через два роки, якщо буде продовжувати співпрацювати з ними в таборі. Однак, минуло вже 5 років, а Луцьків, як і другі, досі в таборі. З початку 1964 р. він почав писати скарги у різні судово-прокурорські і партійні органи з вимогами звільнення його з табору на волю, в яких викриває усіх тих осіб, які завербували, та розказує, що давав відносно усіх нас неправдиві покази. Відповідним властям це не сподобалося і тому вони вирішили Луцьківа заховати в божевільнім домі, де він і перебуває уже другий рік у централь-

А тому напрошується питання, чи могли такі люди — ярі великодержавні російські шовіністи і їх підголоски, русифіковані українці — об'єктивно підійти до розслідування справи тих людей, які попали у їх руки в основному тільки за те, що стали на шлях захисту своєї рідної мови, захисту своїх прав, своєї нації і її державності, від подібних у всьому їм типів? Безумовно — що ні. Вони підійшли до розслідування справи явно однобічно, з позицій насильства, фальсифікації, злоби і помсти відносно нас, поробивши з нас ярих ворогів народу у вигляді так званих зрадників Батьківщини.

Не кращим було відношення відносно нас і під час судового розгляду справи. Так, замість розгляду справи у приміщенні обласного суду або в клубі чи в іншому приміщенні, куди мали б широкий доступ громадяни, справа розглядалася у приміщенні ізолятора КДБ, де нас тримали під час ведення попереднього слідства. А це зроблено з метою проведення судового слідства (розгляду справи) в абсолютній ізоляції від громадськості і взагалі народу, незважаючи на те, що згідно ст. 91 Конст. УРСР і ст. 111 Конст. СРСР «Розгляд у всіх судах СРСР відкритий, оскільки законом не передбачені винятки». Але що для них Конституційний (основний) закон, коли для таких людей кримінальний закон вищий від найвищого закону, де вони і знаходять «лазейкі». Так згідно ст. 20 КПК УРСР (гласність судового розгляду) говориться, що «Розгляд справ у всіх судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам державної таємниці». А тому суд прийшов до висновку, що наша справа являє собою таке, що «суперечить інтересам охорони державної таємниці», і вирішив ще більш — абсолютно ізолювати від оточення, вирішивши слухати справу в ізоляторі та ще і при закритих дверях. І так, на протязі п'яти днів (16—20 травня) судовий розгляд справи проходив з участю тільки трьох суддів (а фактично одного, гол. облсуду Рудика, бо т. зв. народні засідателі — це тільки форма — для пропаганди), секретаря, прокурора, нас семи підсудних та цілого відділу охоронців (солдатів) з

карабінами та ще й з відкритими багнетами. При таких обставинах, де нас ніхто не підтримував хоча би морально, не тільки у цій клітці за ґратами, а й зовні, бо майже ніхто, крім наших рідних, не знав, що ми попали у такі руки і що над нами чиниться розправа, не суд, а судилище, наші протести абсолютно не мали жодного значення, так як при таких обставинах з нами робили все те, що їм хотілося, а ми були безсильні протидіяти цьому.

Наші найближчі рідні усі ці дні розправи над нами зіходились біля цього страшного будинку десь за десятима дверима від нас, бо ближче їх не допускали.

Під час зачитання вироку також не допустили не тільки сторонніх осіб, а не пустили у цю кімнату з заґратованими вікнами і наших найближчих рідних, хоч згідно згаданої вище статті 20 КПК УРСР «вироки судів у всіх випадках проголошуються публічно», а в науковому практичному коментарі «К основам судопроизводства Союза ССР и союзных республик», вид. 1960 р. в ст. 12 «Гласность судебного разбирательства», в п. 12, говориться: «Основы устанавливают, что приговор суда во всех случаях провозглашается публично... Общественность всегда должна знать итог рассмотрения любого дела, иметь возможность составить мнение о правильности принятого решения независимо от того, в каком порядке — открытом или закрытом — проводилось судебное разбирательство». Таким чином мається явне порушення гласности судового розгляду, згідно п. 9 ст. 370 КПК УРСР такі вироки являються незаконними і підлягають відміні. А чи відміняють його? Незважаючи на багаточисленні наші скарги і скарги наших рідних, явно незаконний вирок уже шостий рік тяжіє над нами усіма, і незважаючи на те, що живемо у самій демократичній із усіх демократичних держав нашої планети, у якій законність сама стабільна і сама справедлива із усіх існуючих законностей, незаконному вироку створені всі умови для «свободной и вольготной жизни на Руси».

Із згаданого видно, який дух панував як під час попереднього, так і під час судового слідства, а тому про будь-яку

об'єктивність при розгляді справи не могло бути й мови. Люди, які мали відношення до нашої справи, являються усі як один якими великодержавними рос. шовіністами і т. д.

Не погоджуючись з наслідком — вирокком щодо нас, кожний із нас склав скарги у Верховний суд для розгляду справи в касаційному порядку, на що нам нач. слідчого відділу КДБ Сергадеев і старший слідчий Денісов заявили, що нам скарги нічого не допоможуть, бо вирок повністю узгоджений з партійними органами і тому його ніхто не буде змінювати. Але ми скарги подали.

У Верховному суді наша справа була назначена для розгляду на 27/VI-61 р. І як нам стало відомо із цілком достовірних джерел, що в процесі підготовки справи до розгляду у суддів склалася думка, що вирок відносно нас являється явно незаконним по причині неправильної кваліфікації наших дій, а тому його слід замінити, перекваліфікувавши наші діяння із ст. 56, ч. 1 КК УРСР на ст. 62 ч. 1 КК УРСР, тобто відкинути звинувачення у зраді Батьківщини, а наші дії кваліфікувати як антирад. агітацію і пропаганду. І то тільки відносно Лук'яненка, Кандиби і Віруна, а остальных мали з-під варті взагалі звільнити.

Але сталося не так; у цей період органи Львівського КДБ викрили ще одну підпільну українську організацію під назвою «Український Національний Комітет» (УНК) — всього двадцять чоловік. А тому тим більше органи Львів. КДБ були зацікавлені, щоб вирок щодо нас був залишений без змін, бо це ж їх «праця», їх «заслуга», їх авторитет, і тому вони ревниво слідкували за ходом підготовки справи до перегляду. А коли почули, що судді мають намір змінити вирок, то нач. Львів. КДБ полковник Шевченко з'явився у ЦК КП України з протестом, бо, як він заявив, антирад. організації зростають, а послаблення каральної політики негативно відіб'ється на веденні слідства по їх новій справі і взагалі активізує антирад. діяльність інших підпільних організацій.

І як видно, то таке втручання зробило різкий поворот у відношенні до нашої справи. Справу для розгляду було пе-

А 26 липня Верховний суд УРСР частково змінив щодо нас вирок Львівського суду.

Відносно Лук'яненка смертна кара — розстріл — було замінено на 15 р. позбавлення волі, а щодо Кіпиша і Боровницького, то змінено кваліфікацію, а саме зраду Батьківщини (ст. 56, ч. 1 КК УРСР) замінено на антирад. агітацію і пропаганду (ст. 62, ч. 1 КК УРСР) і по ст. 187, ч. 1 КК УРСР за недонесення органам влади того, що вони знали про організацію, і знизили обом міру покарання із 10 років на 7 років кожному, а відносно нас остальных вирок залишено без будь-яких малійших змін.

Подаю виписку із Ухвали Верх. Суду.

«Справа №36к61. Таємно (як бачимо, то кругом таємно, а від кого скриватися? Адже політику партії і уряду підтримує в усіх відносинах радянський народ! — І. К.). Вирок ухвалено за головуванням тов. Рудика. Доповідач Загороднюк.

УХВАЛА

Ім'ям Української Радянської Соціалістичної Республіки.

1961 року липня 26 дня Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду Української РСР в складі:

Головуючого т. Загороднюка В. М.

Членів суду т.т.Леднікової О. В. і Євдокімової В. С.

За участю пом. прокурора УРСР т. Погорілого В. П.

та адвокатів т.т. Ковалія Я. Т. і Бардякова В. А.

розглянула у закритому судовому засіданні справу... Судова колегія

ВСТАНОВИЛА :

... Кандиба, як інші учасники створеної націоналістичної організації УРСС, не тільки вели розмови на антирадян-

ські теми. Вони, в тому числі Кандиба, як один із самих активних учасників УРСС підбирали з нестійких людей і бувших членів ОУН осіб для вербовки в УРСС. Кандиба, зокрема, затягнув у цю ворожу організацію засудженого Боровницького і Козика, давши їм для ознайомлення програму.

В судовому засіданні Кандиба визнав, що був націоналістично настроєний, членом УРСС став тому, що зійшовся з думкою засудженого Лук'яненка і погодився з програмою. Визнав Кандиба і те, що говорив Боровницькому про необхідність на його думку відокремлення Української РСР від Союзу РСР і створення «Самостійної Укрїни».

Цю ж ворожу ідею Кандиба підтримував при обговоренні програми УРСС на зборищі, яке відбулося у нього на квартирі.

Такі дії Кандиби, як і дії засуджених Лук'яненка, Віруна, Луцьківа, Лібовича Львівський обласний суд за ст.ст. 56, ч. 1, 64 КК УРСР кваліфікував вірно.

При обранні міри покарання засудженим Кандибі, Віруну, Луцьківу, Лібовичу суд виходив з небезпечності вчинених ними дій, ступінь вини кожного з них та особи засудженого.

Судова колегія вважає, що засуджені Кандиба, Вірун, Луцьків, Лібович на шлях вчинення державного злочину стали свідомо і проводили небезпечну ворожу діяльність. Виходячи з таких обставин, Судова колегія не вбачає підстав для пом'якшення обраного покарання цим засудженим» (стор. 6 ухвали).

І далі

«У Х В А Л И Л А

... Касаційні скарги засуджених Кандиби І. О., Віруна С. М., Луцьківа В. С., Лібовича О. С. і його адвоката залишити без задоволення, а вирок Львівського обласного суду від

20 травня 1961 року відносно них і в решті відносно Лук'яненка, Кіпиша та Боровницького без змін.

Голова суду: підпис; члени суду: підписи.

Згідно: член Верховного суду УРСР підпис:

(Загороднюк).

12 екз. 1/VIII—61 р. В. К.».

Як видно з цього, то і у самому Верховному суді ці ж Леднікові та Євдокімові, Загороднюки і Погорілові майже абсолютно нічим не відрізняються у підході до нашої справи від таких людей, як Старіков, Сергадєєв, Денісов, Рудик, Нетименко і др. Вони не тільки проштампували зфальсифіковану нашу діяльність слідчими органами та судом Львова та ще й самі вдалися до фальсифікації у своїй ухвалі. Як Кандиба міг втягнути в організацію Боровницького, коли вони у цій же ухвалі визнали, що Боровницький не належав до організації; а щодо Козика, то він взагалі не має жодного відношення до нашої справи і не проходив навіть свідком, не говорячи про участь в організації. Був націоналістично настроєний, але тільки проти великодержавних російських шовіністів — тих чиновників, у яких повнота влади знаходиться в їх руках і поводять себе на Україні, як повні господарі, як окупанти і чинять усе те, що вигідно їм, а що йде на шкоду української нації і її державності.

Не відповідає дійсності і те, що ми ніби підбирали в організацію бувших членів ОУН, такого не було, і це є видумка. Але це не значить, що вони погані люди, навпаки — вони дійсні патріоти України; про це ми переконались, знаходячись з ними в одному концтаборі. А в чому ж таки полягає наша діяльність, як зрада Батьківщини? Невже думка про необхідність виходу України з СРСР? А для кого й для чого тоді ст.ст. 14 і 17 Конституцій? Верховний суд не тільки проштамував вирок облсуду, а й надав йому т. зв. законної, а по суті незаконної сили!

Подібних справ до нашої було багато. Так, наприклад, Станіславська (Ів.-Франківська) справа. У грудні 1958 року

було арештовано ряд молодих робітників і студентів, які створили організацію під назвою «Об'єднана партія визволення України» (ОПВУ), мета якої була національне визволення і створення самостійної незалежної України. Зокрема, арештовані із цієї організації і засуджені Станіславським (нині Івано-Франківським) облсудом при закритих дверях 4-10 березня 1959 року такі особи:

1) Гарматюк Богдан, 1939 р. народж., із сер. спец. освітою — технік будівельник, 2) Ткачук Ярема Степанович, 1933 року народж., із сер. освітою — токар, 3) Тимків Богдан Іванович, 1935 р. народж., студент другого курсу Львів. лісотехн. інституту, 4) Площак Мирон, 1932 р. народж., робітник, 5) Струтинський Іван Вас., 1937 р. народж., з середньою освітою, диригент при заводському хорі худ. самод. — відносно цих осіб прокурор вимагав засудити до смертної кари, але судом засуджений кожен до 10 років позб. волі, 6) Юрчик Микола, 1933 р. народж., робітник і 7) Коневич Іван, 1930 р., робітник — обидва засуджені на 7 років позб. волі — усі засуджені по ст.ст. 54^{1-а}, 54¹¹ КК УРСР (старого) — як зрадники Батьківщини, що відповідає новому кодексу ст. 56 ч. 1 КК УРСР; а також 8) засуджений по цій справі Площак Василь на 2 роки позб. волі за недонесення орг. КДБ на свого рідного брата Мирона про його участь в згаданій організації. На сьогодні трое останніх уже звільнені по закінч. терміну кари, а перші п'ятеро ще відбувають ув'язнення тут же, у Мордовських концтаборах.

16-23 грудня 1961 року відбулося аналогічне судилище у Львові над двадцятьма особами за створення організації «Український національний Комітет» (УНК), метою якого було також домагання про вихід Української РСР із складу Союзу РСР. Це в основному були робітники львівських заводів, а саме:

1) Коваль Іван Теодорович, 2) Грицина Богдан — обидва засуджені до смертної кари і їх розстріляно, обидва ще цілком молоді хлопці, робітники, 3) Гнот Володимир, слюсар

політехнічного інституту і Гуриній Роман, 1939 р. народж., працював на з-ді п/я 47 — обидва були засуджені до смертної кари, але вирок замінено до 15 років позб. волі кожному, 5) брати Зелімаш Григ. і Олексій — колгоспники, засуд до 15 і 12 років, 6) Мелих — філолог, закінчив Львівський держуніверситет — засуджений до 15 років, 8) Кіндрат Василь — молодий хлопець, засудж. до 13 років, після чого збожеволів, 9) Кирило — зас. до 12 років, 10) Машталер Микола — до 10 років, 11) Сорока Степан — до 15 років, 12) Покора — до 12 р., 13) Іовчик — 15 р., 14) Каспришин — до 5 р. (уже звільнився), 15) Минько — 10 років, 16) Тегивець — до 12 років, 17) Мельничук Микола — до 10 років, 18) Хом'якевич — до 12 років, і ще двох — всього 20 (двадцять) чол.

До усіх них як під час попереднього слідства, так і під час судового розгляду був повністю такий же підхід, як і до нас, бо з нами мали справу ці ж самі люди, що й з ними, а вирок Львів. суду щодо них (за винятком Гнота і Гурного) повністю проштамповано і узаконено, а точніше, — незаконний вирок узаконено. Цілком подібне явище і щодо групи по Станіславській справі.

Подібних, але менших справ багато, а одиноких по справі сотні із різних областей України.

Хрущов в доповіді «Про контрольні цифри розвитку народного господарства на 1959—65 роки» на 21 з'їзді КПРС сказав:

«В Радянському Союзі зараз немає фактів притягнення до судової відповідальності за політичні злочини. Це, безумовно, велике досягнення. Воно говорить про небувалу єдність політичних переконань всього нашого народу, про його спаяність навколо Комуністичної партії і Радянської влади» («Правда» за 28/I-59 р.).

Так, це правда, бо і в нашому кодексі — з 1961 р. не знайдеш і слова «політичні злочинці», але зате на місці колишнього кримінального кодексу, який діяв по грудень 1958 р., замість розділу «Контрреволюційні злочини» у новому кодексі появився розділ «Особливо небезпеч-

ні державні злочини». Але хоч і змінено назву, суть їх залишається попередня. І хоче у цих в'язнів, яких безко-нечно групами направляють у табір з усіх республік СРСР, в тому числі з Москви, з Ленінграду, а найбільше з України, у вироках записано, що вони являються особливо небезпечними державними злочинцями, кожний з них вважає себе політичним в'язнем. І вважаю, що від зміни назви не кращою стала єдність політичних переконань, від цього не зміцніла спаяність їх навколо Компартії і Радянської влади.

Царський уряд таку велику людину, як М. Чернишевський, теж засудив як державного злочинця, але від цього в очах прогресивної громадськості він не переставав бути політичним діячем і політичним в'язнем. Але хіба можна рівняти такого великого політичного діяча, яким був Чернишевський, до нас, простих смертних. Він в очах царської влади був всього навсього державним злочинцем і засуджений всього навсього на 7 років каторги, зате ми в очах радянської влади не тільки державні злочинці, а й небезпечні державні злочинці і не тільки небезпечні, а й особливо небезпечні державні злочинці, і нас карають не на 7 років каторги, а на десять-п'ятнадцять років каторги (до 1959 р. — на 25 років), і навіть часто-густо до смертної кари — розстрілу; таким чином ми на два поверхи вище стоїмо Чернишевського і у два-три рази несемо тяжчі кари. А таке «щастя» нам дістається тільки завдяки Радянській гуманності, як «вищому типу гуманності».

Але чомусь у цьому питанні не достає логіки. Так, особи, які засуджені в сорокових, п'ятдесятих роках як політичні злочинці, з 1959 р. стали називатися особливо небезпечними злочинцями, — раптово перестали бути політичними злочинцями, а таких є ще багато. Крім цього, згідно нового законодавства передбачено найвищу міру покарання до 10 років, а як виняток до 15 років чи смертна кара. В радянському праві є таке правило, що закон має зворотню силу, коли він пом'якшує кару. Але на ділі воно не так. Новий закон вступив в силу в грудні 1958 року, а над багатьма людьми тяжіє вирок і по сьогоднішній день — 25 років.

Так, наприклад, відомий український адвокат доктор Володимир Горбовий, 1899 р. народження, гр-н Чехословацької республіки, засуджений без слідства за так званим ОСО (особое совещание — трійка) до 25 років тільки за те, що в 1935 р. захищав на Варшавському процесі Степана Бандеру, який звинувачувався у вбивстві міністра внутрішніх справ Польщі, і сидить з 25 роками по сьогодні уже більш 20 років.

2) Зарицька (Сорока) Катерина Миронівна, 1914 р. народження, у 1947 р. засуджена на 25 р. тюрми за організацію Червоного Хреста для УПА і ось уже на протязі більше 18 років сидить у Володимирській тюрмі, а її чоловік Сорока Михайло, 1919 р. народження, сидить у радянських тюрмах і таборах з 1940 року майже безвихідно по сьогоднішній день, тільки у 1948 р. був звільнений після восьмилітнього відбуття, але через 8 місяців висланий на заслання. В 1952 р. арештований знов і в 1953 р. засуджений до розстрілу з пізнішою заміною на 25 років позбавлення волі тільки за те, що протестував проти сваволі в таборах, про яку частково описали Солженіцин, Галицький, Горбатов, Дьяков, Алдан-Семйонов і др. В 1957 р. його реабілітовано за перший т. зв. злочин, який полягає в тому, що ніби хотів в 1940 р. організувати повст. проти рад. влади, але цих вісім років не зараховують у новий термін покарання — виходить просидів їх даром. Їх син Богдан родився у Львівській тюрмі у 1940 р., де сиділа мати, ріс і виховувався без батьків.

Разом з Зарицькою Катериною сидять в одній камері ще такі жінки, як Дідик Галина, 1912 р. народження, арештована у 1950 р. і засуджена на 25 р. тюрми за співучасть в організації Червоного Хреста для УПА, а також Гусяк Дарія, 1924 р. народження, арештована теж у 1950 р. і засуджена на 25 р. тюрми за участь в ОУН (кур'єр при проводі) і багато-багато других мужчин і жінок різних націй сидять безвихідно по 15—20 і більше років і це тільки тому, що радянська влада така гуманна, і ця гуманність заключається в тому, що радянський закон має зворотню силу в тому випадку, коли він пом'якшує кару. А на ділі, навпаки. І особливо це видно

по згаданих жінках, які безвихідно томляться в тюремній камері уже більше, як по 16—18 років.

Крім вище згаданого, Хрущов кілька років пізніше, здається, у 1962 чи 1963 рр. заявляв ще і таке, що у 1965 р. він сфотографується з останнім злочинцем. Правда, кажуть тепер, що Хрущов пустомеля, але він же був і вірним ленинцем. В'язнів не тільки не стало, а їх чим далі, то збільшується.

Царський уряд політичних в'язнів відправляв для відбуття кари у далекі східні райони імперії — Сибір, Далекий Схід, Північ; так поступає і радянський уряд. Але за царизму національні меншості терпіли національний гніт і не мали своєї національної незалежності, а тепер, при радянській владі, кожна нація в тому числі й українська, має свою державну незалежність, так чому ж у такому разі ми навіть позбавлені права відбувати кару на своїй рідній землі, і щоб нас «перевиховували» українці, а не чужинці за тисячі кілометрів від рідної землі та від наших рідних. З рідними дозволяється одне побачення у рік, особисте дають на час до трьох діб, а фактично на три ночі, а то і дві і навіть одну ніч, бо днем виганяють на роботу, а вечір і ніч залишаються на побачення. Скільки дати ночей, то залежить від нач. табору і вважається, що повезло тому, кому дали побачення на три ночі, дуже часто дають дві, а то й одну ніч. Так, мені у 1965 р. у грудні дали побачення з батьком тільки на одну ніч з 6—7 грудня і не дозволили ні одного грама передачі з продуктів і взагалі нічого. Так дуже часто буває, а цим нещасним родичам приходиться їхати і мучитись за тисячі кілометрів, щоб побачитись зі своїми дорогими їм дітьми та допомогти їм матеріально, але продукти їм приходиться везти назад. І так вони нещасні, горем прибиті, змучені вертаються додому за тисячі кілометрів.

За новим режимом з 1952 р. нам взагалі нікому не належить ні продовольчих пачок, ні передачі, і тільки після відбуття половини строку можуть дозволити на отримання 3 пачки в рік по 5 кг. Як виняток тільки тим в'язням, які

повністю розкаялися у своїх т. зв. злочинах і стали повністю на «путь исправления».

І так, ми позбавлені матеріальної допомоги від рідних, чого навіть не робив і царський режим, бо тоді в'язні мали право одержувати матеріальну допомогу без обмежень, зате гуманна Радянська влада цього позбавляє.

Видають пачки продовольчі вагою до 10 кг тільки тим в'язням, яким присилають з-за кордону рідні чи знайомі, або і цілком чужі. Їх адресують не на адресу місця перебування в'язня, а на таку адресу: Москва, п/я 5110/1 ЖХ (далі прізвище в'язня), а Москва пересилає туди. Такої пачки не повертають, а віддають, щоб не викрити себе перед світом. Їх отримують німці, литовці і деякі другі, а з наших ніхто не отримує. Слід зауважити, що їх можна отримувати з-за кордону навіть по кілька пачок в місяць. Як бачимо — кругом політика.

Переважає більшість в'язнів перебуває на напівголодному пайку. Нам дають харчів, які ніби становлять 2300—2400 кал., але добре, якщо там є 1500 кал., бо продукти самої низької якості, особливо весною і літом до нового врожаю. Оселедці гнилі і смердючі, у сушеній картоплі, макаронах, крупі, м'ясі кишать черви. Ось денна норма: хліб — 700 г. (чорний і завжди кислий), крупа — 110 г., мука пш. 2-го гат. — 20 г., макарони — 10 г., м'ясо — 50 г., риба — 85 г., олія — 15 г., комбіжир — 0,4 г., картопля — 400 г., овочі — 250 г. Це все рівняється 2300—2400 кал.

Тюремний пайок: 1937 кал., а так званий строгий 1324 кал., а саме: хліб — 450 г., мука пш. 10 г., крупа — 50 г., риба — 60 г., олія — 6 г., картопля — 250 г. На цьому пайку тримають тих, хто відмовляється від роботи.

Нас заставляють виконувати норми на 100 відсотків, і на таких роботах, які ми виконуємо, витрачається 3500—4000 кал. (ж. «Здоровье», № 9 за 1966 р., стор. 26—27). Ось і живи.

Від такого існування дуже багато хворих на сухоти, на серцеві хвороби і др. Медична допомога дуже погана, лі-

ків необхідних мало або і цілком не буває, а щоб отримати їх від рідних в бандеролі — не дозволяється, бо їх відправляють назад, як це зробили відносно моєї, 27 вересня цього року, або ліки знищують на місці. Зате кругом висять лозунги, напр.:

1) Производственники, добивайтесь повышения производительности труда!

2) Пр-ки, работайте производительно каждый час, каждую минуту!

3) Пр-ки, дорожите каждой минутой свободного времени!

4) Пр-ки, не допускайте преждевременного ухода с работы!

5) Пр-ки, Ваша задача выпускать продукцию только высшего качества.

6) Пр-ки, не допускайте потерь рабочего времени. Работайте производительно все 480 минут рабочей смены! і десятки їм подібних.

Робочий день — 8 годин щодня, немає скорочених роб. днів перед вихідними і святами.

Свій одяг заборонено носити, лише всі носять єдину форму із тканин бавовняно-паперових.

Не маємо права передплачувати таких журналів, як «Кур'єр Юнеско», «Америка», «Англія» і др. Заборонено передплата газет і журналів з країн народних демократій. Таким чином, ми майже ізольовані від світу, позбавлені майже усіх прав; але зате маємо право на рабську працю і на напівголодне існування у повній неволі, у повній ізоляції від цивільного світу.

Нашою Батьківщиною являється Україна і якщо ми її зрадили, то чому нас не тримають на Україні і не виховує та перевиховує український нарід? А може тому, що Радянська Україна — це не Україна; а права, які надані гр-нам Радянської України згідно її Конституції не являються реальними правами і ними немає можливості практично користуватись, а якщо хтось посміє використати таке право,

наприклад, як право виходу Української РСР із складу Союзу РСР, то такий намір здійснення його боком вилазить, бо до цих осіб зразу чіпляють ярлик зрадника Батьківщини на довгі-довгі роки.

А може ми все-таки не являємося зрадниками Батьківщини?

Як відомо, в таких містах України, як Київ, Львів, Луцьк, Івано-Франківськ у вересні минулого року були проведені арешти багатьох інтелігентів за ніби антирадянську діяльність, а в цьому році — у березні і квітні відбулися над ними процеси, внаслідок чого їх засуджено по ст. 62 ч. 1. КК УРСР на терміни від одного до шести років, кваліфікувавши їх злочини як антирадянську пропаганду і агітацію. Ці особи знаходяться разом з нами.

У травні цього року до нас, у табір, приїжджали представники органів КДБ із західних областей України і викликали на бесіди в'язнів-українців. В одній із таких бесід представник Івано-Франківського КДБ, Козаков, 8 травня заявив в'язневі Площаку Мирону, який засуджений по Станіславській груповій справі (8 чоловік) у 1959 р. до 10 років, як зрадник Батьківщини, що коли б тепер їх судили, то не були б засуджені, як зрадники Батьківщини, а як за антирадянську агітацію і пропаганду і їх би засудили не більше, як на 3—5 років. Точно так же заявляв представник КДБ Української РСР капітан Гаращенко 16 травня, тобто, що нас тепер не судили б як зрадників батьківщини, а як за антирадянську агітацію і пропаганду на терміни не більше п'яти років. А на моє запитання, чому ж не переглянуть нашої справи і подібних других, то він відповів, що ніхто на себе такої місії не візьме, бо нас було засуджено в період керівництва Хрущова. Але якщо Хрущов виправляв деякі неподобства, натворені Сталіним, то чому тепершні керівники не можуть виправити тих чи інших неподобств, у тому числі справ політичних в'язнів, які натворено за період перебування при владі Хрущова? Подібне заявляли згадані представники КДБ і другим в'язням. Але нам від цього не легше.

У 1964 р. приїжджав сюди представник від Львівського КДБ Марусенко, який вихвалявся, що тут знаходиться багато його хресників, тобто в'язнів, яких він ловив і арештував, як в'язня Скіру Богдана і других. Він же приїжджав сюди в перших числах квітня цього року. В числі інших в'язнів він викликав і мене. У нашій розмові він заявив мені, що на наші неодноразові скарги ЦК КП України зажадав, щоб представник Львівського КДБ доклав нашу справу в ЦК, щоб вирішити, правильно чи неправильно ми засуджені.

Доповідати в ЦК нашу справу їздив він, Марусенко. Він сказав мені, що по тих офіційних даних, які маютьс'я в справі, то в дійсності не було підстав судити нас як зрадників Батьківщини. Такої думки він і другі представники КДБ, прокуратури, суду, а також представники ЦК України. Але тут же він мені заявив, що коли він виклав у ЦК усі неофіційні дані, як програвання магнітофонної плівки (на якій були записані наші розмови на нараді 6/ХІІ—60 р., як встановлено, то вже тоді, на зборах 6/ХІ та й раніше до них Ващук був агентом КДБ і мав з собою у портфелі магнітофон), в квартирах наших і камерах та інші агентурні неофіційні дані, але яких вони не можуть офіційно долучити до справи, бо таке не дозволено законом, то він цим самим переконав працівників ЦК КП України в тому, що ми правильно засуджені в якості зрадників Батьківщини. Ось так вирішилась наша доля і доля багатьох подібних нам.

Можливо, що цей же людолов 20-го віку і залазив таємно у мою квартиру 30 грудня 1960 р., але цей таємний агент погорів, бо зайшовши в квартиру, там побачив мою племінницю, яка приїхала до мене в гості, і якої він не сподівався там застати, а тому змушений був негайно тікати із четвертого поверху і так біг аж до провулку, де і скрився. Ось таким методом і діють подібні молодчики навколо усіх підозрілих їм осіб, а підозрілих для них мається дуже багато, які заповнюють чорні списки. Таким же чином фабрикуються справи за справою.

Тут дуже коротенько сказано лише про деякі питання і моменти з них. Для того, щоб висвітлити усю нашу справу

по сьогоднішній день, то потрібно на це списати тисячі сторінок.

Поскільки слідчі органи КДБ, прокурорські й судові робітники весь час покликають, що усі питання щодо нашої справи узгоджені з партійними органами, то по нашій справі ми в дальнішому будемо звертатися тільки у ЦК КП України з вимогою перегляду нашої справи і перевезення нас із чужини на свою Батьківщину — Україну.

Якщо в найближчий час наша справа не буде переглянута, і не буде знято з нас тавро зрадників Батьківщини, та не будемо повернуті на Україну, то ми змушені будемо звертатися в дальнішому за допомогою нам у згаданих питаннях до прогресивної громадськості України та прогресивної громадськості усїєї нашої планети.

Іван Кандиба

1

1000

0

ГЕНЕРАЛЬНОМУ ПРОКУРОРОВІ
СОЮЗУ РСР РУДЕНКОВІ

від в'язня Лук'яненка Льва Григоровича,
удержуваного у Виправно-трудоу колонії,
під адресою: Мордовська АРСР, ст. Потьма,
п/о Явас, п/я ЖК 385/7.

СКАРГА

(для перегляду справи)*)

Вироком Судової колегії Львівського обласного суду в кримінальних справах 20. V. 1961 року, на основі статей 56, ч. 1, 64 КК УРСР, я був засуджений до смертної кари.

Судова Колегія Верховного суду УРСР, розглядаючи справу в порядку касації, 26. VII. 1961 р. замінила смертну кару на 15-річне ув'язнення, залишивши кваліфікацію заподіяного без змін.

В описовій частині вироку записано, що Судова колегія

ВСТАНОВИЛА:

«Підсудний Лук'яненко Л. Г., будучи вороже антирадянськи настроений, від 1957 року виношував ідею відриву Української РСР від Союзу РСР, підриву авторитету КПРС. Зводив наклеп на теорію марксизму-ленінізму.

---

*) Переклад з російської.

Знаючи про розгром українських буржуазних націоналістів і зокрема Організації українських націоналістів (ОУН) в західних областях УРСР після Великої Вітчизняної війни і надіючися знайти сприятливе середовище для своєї ворожої діяльності, Лук'яненко добився призначення на роботу у Львівську область».

Зазначений вирок обласного суду і також постанову Судової колегії в кримінальних справах Верховного суду УРСР, яка залишила без змін кваліфікацію заподіяного, я вважаю незаконними з таких причин:

1. Попереднє і судове слідство провадилось з порушенням кримінально-процесуальних норм.

Органи попереднього слідства і суд не прямували до об'єктивного дослідження справи, до встановлення дійсного змісту мого заміру, але формулювали його самі і всіма способами намагались нав'язати його мені.

Протягом чотирьох місяців (від дня арешту до суду) зо мною в камері сидів уповноважений УКГБ Львівської області. Розповідаючи всілякі страхіття про діяльність чекістів, він намагався вселити мені думку, що всі мої громадянські права залишились по той бік дверей, що тут — у слідчому ізоляторі — чекісти можуть зробити зо мною все, що хочуть. І таким чином найкращий спосіб моєї поведінки в цих умовах полягає не в тому, щоб відстоювати правду, а в тому, щоб переконати слідчі органи про моє каєття, для підтвердження чого треба підписувати будь-які запропоновані слідчим зізнання. Цей же уповноважений КГБ висловлював постійно гостре незадоволення радянською дійсністю, отожднюючи недоліки праці окремих осіб й установ із сутністю радянської влади. Він намагався посіяти в моїй душі зерно ненависти до органів безпеки і радянської влади взагалі. Цю ненависть намагались потім виявити в мені в кабінеті слідчого. Її не знайшлося. Я намагався обстоювати правду, коли й ображували мене нецензурною лайкою, залякували, погрожували. І, ніби на підтвердження того, що мені говорено в камері про моє безправ'я, начальник УКГБ Львів-

ської області полковник Шевченко сказав: «Ти можеш упиратись. Ми не поспішаєм. Кодекс нам дає для слідства два місяці, а як цього буде мало, ми будемо тримати тебе п'ять-вісім місяців, але ми доб'ємося свого, і ти зізнаєш те, чого нам треба».

Перебуваючи всі 24 години в добу (за винятком часу на сон) протягом 4 місяців під подвійним діянням, в кабінеті слідчого і в тюремній камері, однієї і тієї ж самої сили — я кінець-кінцем був примушений дати зізнання, які не відповідають дійсності, але відповідали бажанням органів безпеки.

Дивовижно, але факт, що УКГБ Львівської області зробило все для того, щоб спочатку виховати мене в антирадянському дусі, а потім покарати. І хоч першого їм не вдалося добитися, то другого відпущено без міри.

Не більш об'єктивно підійшов до справи також і Львівський обласний суд. Наприклад, під час судового засідання, визнаючи себе винним у вчиненні протизаконних дій, я заявив, що кваліфікацію цих дій, подану в обвинувальному висновку, вважаю неправильною, що мої дії слід кваліфікувати не за статтями 56, ч. 1 і 64, а за статтями 62 і 64 КК УРСР. Суд же записав, що я не заперечував правильності кваліфікації моїх дій.

Суд у вирокі записав:

«У виступах на зборищі... підсудний Луцьків закликав до посилення роботи в армії і збройної боротьби проти радянського ладу» (стор. 3).

І на стор. 6 вироку: «Як видно із „Нотаток” підсудного Лук'яненка (т. 7, ч. д. 79-90), Луцьків на зборищі 6 листопада 1960 року закликав до збройної боротьби проти радянської влади».

На судовому засіданні Вірун, Кандиба (засуджені в цій справі) і я зізнали, що Луцьків не тільки нікого не закликав ні до чого, але і взагалі не виступав на нараді.

Що ж стосується «Нотаток», то, розглядаючи форму боротьби, я заторкнув і таку форму, як збройна боротьба, щоб

підкреслити її неприпустимість. Суд безпідставно відхилив моє зізнання в цій справі.

На протязі всього судового слідства панував дух не відшукання правди в цій справі, не об'єктивного дослідження, але дух обвинувачування за всяку ціну, дух помсти. Судовий процес закінчився винесенням смертної кари для мене. Це було таке дивовижне в порівнянні з тим, що я реально вчинив, таке несумісне з моїми засвоєними в університеті уявленнями про радянський правовий порядок, що я припускав вагання щодо того, чи існують взагалі будь-які об'єктивні критерії при здійсненні діяльності для захисту держави.

Перебуваючи в такому дуже складному душевному стані, я написав касаційну скаргу (яка тільки за своєю формою є касаційною скаргою, а по суті — це заява), в якій, не аналізуючи процесуальних документів, я тільки просив скасувати смертну кару.

Касаційна інстанція замінила смертну кару на 15-літнє ув'язнення, залишаючи кваліфікацію заподіяного без змін, і тим самим санкціонувала необґрунтований і незаконний вирок Львівського обласного суду.

2. У вироку твердиться:

«Знаючи про розгром... організації українських націоналістів (ОУН) і надіючися знайти сприятливе середовище (для своєї ворожої діяльності, Лук'яненко добився призначення на роботу у Львівську область».

Поперше, про ОУН до арешту я не мав ніякого уявлення. Ні до 1958 року, ні опісля мені не траплялося зустрічати людей, які розказали б мені що-небудь конкретне про цю партію. Вся націоналістична боротьба в Західній Україні охоплювалася для мене поняттям «бандерівщина», головним організуючим центром якої я вважав Українську повстанчу армію (УПА), а не ОУН. (Тому ж і в проєкті програми УРСС сказано про УПА, а не про ОУН). Про ОУН я вперше одержав більш-менш конкретне уявлення від агента державної безпеки в камері слідчого ізолятора УКГБ Львівської області. З процесуального погляду, твердження про те, що я знав

про ООН, викликає здивування, бо ж у суді мене про це не запитували. Цілковито ясно, що суд порушив такий принцип радянського кримінального процесу, як безпосередність. Оскільки я і на попередньому слідстві не давав про це ніяких зізнань, то єдиним джерелом для винаходу цього твердження могли бути зфальшовані агентурні донесення.

Подруге, правдивий сам собою факт, що я клопотався про спрямування мене на працю у Львівську область, в наслідок односторонності і того формулювання, що подане вироком, також набув неточного змісту. Перед тим, як їхати клопотатися про працевлаштування у Львів, я шукав праці в місті Городку Хмельницької області, де працювала моя дружина і де я відбував переддипломну практику. Не поладнавши справи працевлаштування в м. Городку, я звернувся до Хмельницького обкому партії, але й там нічого виразного мені не обіцяли. Тільки після цього я поїхав до Львова.

Таким чином, безпосередньою причиною приїзду до Львова було не прагнення почати роботу за поширення демократичних свобод і вихід Української РСР із Союзу РСР, а прагнення знайти для себе працю на Україні.

3. Необґрунтованим є твердження вироку про те, що я з Віруном С. М. в 1959 році

«домовився про створення націоналістичної організації — Української Робітничо-Селянської Спілки (УРСС)». Таке твердження двічі перекручує правду.

Поперше, воно перекручує сам характер домовленості і, подруге, воно промовчує зміну нашої орієнтації на протязі 1960 року, яка закінчилася відхиленням проекту програми 6 листопада 1960 року.

Правда, в 1959 році я говорив з Віруном про бажаність створення організації, але організації не націоналістичної, а такої, яка б провадила агітацію проти незаконного обмеження демократичних свобод і за вихід Української РСР із складу СРСР на основі статті 17 Конституції СРСР. Використання ж конституційного права ледве чи можна вважати націоналізмом.

У Московському університеті, що його я недавно закінчив, нам, студентам, весь час казали — і я твердо це за своїв, — що право в радянській державі реальне, а не фіктивне. Тому все, що дозволене законом, може бути здійснене в житті. Взагалі не можна уявити собі наявність права виходу республіки із складу СРСР без дозволу на діяльність, спрямовану на досягнення цієї мети. Припускати протилежне, а саме, що право виходу союзної республіки із складу СРСР не означає права агітації за такий вихід, значить визнати, що статті 17 і 14 Конституцій СРСР і УРСР являються юридичними фікціями, пустим звуком і нічим більше. Але до такого розуміння я ніколи не підходив і був твердо переконаний, що агітація за вихід УРСР із СРСР не суперечить Конституції, Кримінальному кодексові УРСР і тому не може бути караною в кримінальному порядку.

В період складання проекту програми УРСС (друга половина 1959 року) головною умовою поліпшення матеріального становища населення УРСР я вважав самостійність Української республіки. Однак, ні я, ні мої товариші не думали нав'язувати свою волю народові і тому бачили своє завдання тільки в агітації, що її думали провадити до того моменту, коли питання про доцільність виходу УРСР із складу СРСР було б поставлене на вирішення Верховної Ради УРСР або референдуму громадян УРСР.

Коли б Верховна Рада чи більшість громадян висловились проти виходу, тоді організація УРСС припиняла б свою працю і розпускалася б. (Із проекту програми УРСС).

Для політичної групи людей, засуджених у цій справі, і для мене особисто важливий такий факт:

Вивчаючи радянську дійсність, я в 1960 році переглянув попередній висновок, зроблений у проекті програми, і почав вважати, що для поліпшення життя народу необхідна не самостійність УРСР, але ліквідація бюрократизму. При тому ліквідувати бюрократизм я вважав можливим тільки шляхом поширення соціалістичної демократії. Ще до наради 6 листопада 1960 року я обмінювався думками в цьому питанні з Віруном і Кандибою, в наслідок чого проект програ-

курс на створення легальної організації, що її метою було б проведення роботи, спрямованої на усунення незаконного обмеження громадянських прав. З відкинутого проекту програми пропонувалося використати при складанні нового проекту програми тільки параграф про демократизацію. Головні думки до нового проекту програми були викладені в «Нотатках».

4. Вирок говорить:

«Будучи членами УРСС і розділяючи її програму, підсудні Лук'яненко, Вірун, Кандиба, Луцьків, Лібович вели між собою розмови на антирадянські теми, підбирали з нестійких людей і бувших членів ОУН осіб для вербовки в УРСС, роз'яснювали програму УРСС і шляхи її реалізації» (стор. 3).

Із цього твердження вироку слідує:

- а) що організація під назвою УРСС вже існувала;
- б) що організація під назвою УРСС мала свою програму і
- в) що члени УРСС вели практичну роботу для реалізації програми.

Але це не відповідає дійсності. Така ідейна визначеність і організаційна завершеність створена слідчими органами КГБ у Львівському слідчому ізоляторі — на волі її не було. На волі було п'ять товаришів, які вважали життєвий рівень деяких категорій громадян недостатньо високим і шукали шляхів для прискорення його піднесення, які бачили факти бюрократизму, прояви великоруського шовінізму і шукали шляхів боротьби з ними.

Організації (яка ще не існувала) було під час написання проекту програми дано назву УРСС. Під час наради 6 листопада 1960 року проект (як такий, що містить ряд несправедливих тверджень щодо радянської дійсності і може бути знаряддям антирадянської агітації) був забракований і відхилений. Разом з відхиленням проекту відпала й назва УРСС. Оскільки проект створення організації перебував у початко-

вій стадії, ми, група, жодного нового найменування під час наради не прийняли. Тому в «Нотатках» я писав про нараду членів «Спілки боротьби за демократію», вважаючи, що така назва точніше відбиває сутність і ціль твореної організації. Фактично група не мала жодного найменування.

Проект програми ніколи не був теоретичною основою роботи нашої групи, тому що в 1959 році він містив думки моєї Віруна, а в 1960 р. і ми відійшли від цілого ряду положень проекту програми (відмовились від неправильної характеристики УРСР як колонії, відмовились від ідеї виходу УРСР із СРСР — як кінцевої цілі і т. д.). Коли в травні 1960 року Лібович познайомив мене з Колтуном, ідея відділення УРСР від СРСР вже не порушувалась у жодній формі. З цього приводу Колтун зізнав:

«Лібович або Лук'яненко сказали мені, що боротьбу можна вести шляхом спрямування листів у центральні органи влади і шляхом голосування з вимогою поширення демократичних свобод у нашій країні».

(т. 8, стор. 111).

Це свідчення показує не виконання проекту програми, а, навпаки, відхід від головної цілі проекту — виведення конституційним шляхом УРСР із складу СРСР.

Про те, що проект не здійснювався, свідчить і такий факт. Для зміцнення організації проект програми вимагав від майбутніх членів УРСС «перевірки товаришів, конспірації і ще раз конспірації». Але, оскільки протягом 1960 р. ми відмовились від помилкових положень проекту програми і взяли курс на створення такої організації, яку в теперішніх умовах можна було зареєструвати в радянських органах, жодних заходів для конспірування діяльності ми не започаткували. Навіть на розмові 6 листопада 1960 року була присутня людина (Ващук), яка не мала ніякого відношення до нашої групи.

Це ще раз підтверджує, що проект ніколи не був теоретичною основою діяльності нашої групи.

5. У вирокі записано, що я й інші члени УРСС ставили своїм завданням:

«Боротьбу проти радянського державного і суспільного устрою» (стор. 4).

Якщо навіть припустити, що я до моменту арешту (січень 1961 року) залишався на позиціях програми УРСС, то й тоді вказане вище обвинувачення необґрунтоване.

Я ніколи не ставив собі метою заміни Рад депутатів трудящих, цієї політичної форми диктатури робітничої класи, якоюсь іншою владою ні до, ні після виходу УРСР з СРСР. На судовому засіданні я, Кандиба і Вірун зізнавали, що ми не мали наміру боротися проти радянської влади. В цьому питанні наша програма зводилася до пропонування ряду організаційних змін, які, на нашу думку, повинні були привести до активізації і зміцнення Рад депутатів трудящих. (Після того, як мене засуджено, деякі наші ідеї були подані громадській думці газетою «Известия». Наприклад, пропозиція, що одна і та сама особа не повинна обиратися депутатом кількох рад). Ми ставили своїм завданням боротьбу проти бюрократизму і незаконного обмеження демократичних свобод населення, називаючи ці обмеження ярмом і обіцяючи усунути його. Я вважав, що таке обмеження, як, наприклад, заборона колгоспникам переселяватися без дозволу правління колгоспу в іншу місцевість, суперечить статті Цивільного кодексу УРСР й основному законі республіки, і тому намагання усунути це обмеження в жодному випадку не можна кваліфікувати як антирадянське.

Стоячи на позиціях історичного матеріалізму, я був і є за соціалістичну економіку тепер і комуністичну в майбутньому. У вступі до проекту програми сказано:

«Ми боремося за таку самостійну Україну, яка, високо забезпечуючи матеріальні і духовні потреби своїх громадян на основі усупільненої економіки, розвивалась би в напрямі до комунізму» (т. 10, проект програми, стор. 3).

Таким чином, у документі, який править за прямий доказ у справі, просто сказано, що ми стояли за соціалістичну економіку і, подруге, що Україна і не в складі СРСР ішла б до комунізму, отже, залишалася б у соціалістичному таборі. При такому намірі, і нічого іншого в суді не було доведено,

— необґрунтованим є твердження, нібито я і вся група думали боротися проти суспільного устрою УРСР.

У вирокі сказано, що я й інші члени групи

«Ставили своєю метою боротьбу проти ... КПРС і її марксистсько-ленінської теорії» (стор. 3).

Тут сказано, що ми не боролись, а тільки «ставили своєю метою боротьбу...» Але в чому конкретно повинна була б полягати боротьба проти КПРС, вирок не вказує. Не вказує він і того, як ми думали боротися проти марксистсько-ленінської теорії. І перше і друге твердження взагалі незаконно вміщені у вирокі.

Ми не мали практичної можливості боротися проти марксистсько-ленінської теорії. Серед нас не було достатньо підготованих для цього людей; ми не мали свого друкованого органу.

Ми й не ставили завдання боротися проти марксистсько-ленінської теорії.

6 листопада 1960 року під час бесіди членів групи обговорювалося питання: на основі якої теорії ми збираємося провадити роботу. Це питання було поставлене для того, щоб загострити увагу до значення теорії, а не тому, що серед нас могли б виявитися прихильники якоїсь іншої (теорії), філософії. Ми всі виховувались у дусі марксизму-ленінізму і тому під час бесіди всі однодушно погодились, що саме марксистсько-ленінською теорією слід керуватися при проведенні роботи за усунення незаконного обмеження демократичних свобод.

Але головне не стільки в тому, що ми не думали боротися проти марксизму-ленінізму, як у тому, що ідейна боротьба проти марксистсько-ленінської теорії не становить якогось б то не було злочину взагалі. Марксистсько-ленінська теорія не проголошена законом як обов'язкова для всіх громадян ідеологія, вона й сама не є законом, за порушення окремих положень якої слідувало б кримінальне покарання. Марксистсько-ленінська теорія — це ідеологія КПРС. Для члена КПРС марксистсько-ленінський світогляд обов'язковий. З іншим сві-

тоглядом комуністом бути не можна, але радянським громадянином можна бути і з немарксистським світоглядом. держава не ставить наділювання політичними, трудовими й іншими правами в залежність від того, чи людина має марксистсько-ленінський світогляд, чи якийсь інший.

Таким чином, поперше, необґрунтованим є твердження про те, що група і я особисто думали боротися проти марксистсько-ленінської теорії; подруге, сам намір боротися проти марксистсько-ленінської теорії не становить жодного кримінального злочину і тому не може ставитись за провину.

Вище я розглянув вирок (коротко) з погляду доведености ставлених мені у провину дій.

Ця аналіза показує, що органи попереднього слідства і суд не прагнули виявити справжній зміст наміру групи й мого особисто, не прагнули встановити об'єктивну істину справи, а, навпаки, намагалися всілякими способами перевернути суть справи і представити нас в якнайбільш антирадянському світлі, для чого використали все: обман, обіцянки, погрози, пряме перевертання змісту документів, промовчування і т. д. В результаті цього й появився необґрунтований вирок, що прямо суперечить дійсності й основним доказам у справі: проектів програми УРСС, і «Нотаткам, і лекціям.

Але навіть при такому вкрай суб'єктивному підході суд все ж таки не зміг наблизити формулювання обвинувачення до тексту диспозиції ст. 56, ч. 1, Кримінального кодексу УРСР. Ось заключна формула обвинувачення:

«Як видно із зізнань підсудних Лук'яненко, Віруна, Кандиби, Луцькова, Лібовича, тексту програми УРСС і «Нотаток», підсудний Лук'яненко й інші члени УРСС ставили своєю метою боротьбу проти радянського державного і суспільного устрою, боротьбу проти КПРС і марксистсько-ленінської теорії, за відрив Української РСР від Союзу РСР і створення так званої 'Самостійної України' й інші ворожі антирадянські дії» (стор. 4).

Чи містять вказані дії ознаки такого злочину, як зрада Батьківщини?

«Як безпосередній об'єкт цього злочину виступає зовнішня безпека СРСР. Закон конкретизує поняття зовнішньої безпеки, яка включає в себе: державну незалежність, територіальну недоторканість або воєнну могутність СРСР» (стор. 24, «Учебное пособие по советскому уголовному праву», за редакцією Якубовича і Владімірової).

Об'єктивна сторона зради Батьківщини докладно описана в самому законі.

Стаття 56 Кримінального кодексу УРСР містить вичерпний перелік дій, які складаються на зраду Батьківщини. Це наступні дії, вчинені громадянами СРСР на шкоду державній незалежності, територіальній недоторканості або воєнній могутності СРСР:

- перехід на сторону ворога,
- шпигунство,
- видача державної або військової таємниці чужоземній державі,
- втеча за кордон або відмова вернутися з-за кордону до СРСР,
- подання чужій державі допомоги в проведенні ворожої діяльності проти СРСР, і також
- змова з метою захоплення влади.

«Суб'єктивна сторона зради Батьківщини характеризується навмисною провинною.

«Намір при зраді Батьківщини може бути тільки прямий: зрадник не тільки передбачає можливість завдати шкоди зовнішній безпеці Радянської держави, вчиняючи злочин, але й бажає такої шкоди» (цит. «Учебное пособие», стор. 31).

Далі в цьому ж посібнику відзначено цілком справедливо, що «визнання можливості вчинити зраду з побічним наміром приводило в минулому до необґрунтованого поширення поняття про зраду Батьківщини» (там же, стор. 31).

Які ж дії я вчинив, що мене покарано як зрадника?

Я не перейшов на сторону ворога, я не займався шпигунством, я не вчинив ні однієї з дій, перелічених диспозицією статті 56 Кримінального кодексу УРСР. Львівський обласний суд, при всій його суб'єктивності, не зміг вказати у

вироку ні однієї з дій, передбачених ст. 56, ч. 1 КК, спрямованих проти зовнішньої безпеки СРСР, як безпосереднього об'єкту зради Батьківщини.

І проект програми УРСС, і «Нотатки», і зізнання свідків, і навіть суперечні проектів програми УРСС і «Нотаткам» вимушені зізнання засуджених, — всі докази говорять про те, що ні мої думки, ні мої дії (як і думки й дії інших засуджених) не спрямовані проти безпеки СРСР, а саме — проти державної незалежності, територіальної недоторканості або військової могутності СРСР.

Як видно із заключного формулювання обвинувачення, мені ставиться у провину, нібито я ставив своєю метою боротьбу проти:

- радянського державного і суспільного ладу,
- КПРС і марксистсько-ленінської теорії, боротьбу за
- відрив Української РСР від СРСР і створення так званої «Самостійної України» та
- інші ворожі антирадянські дії.

Вище показано, що твердження про те, що я мав намір боротися проти радянського державного і суспільного устрою, необґрунтовані і суперечать проектів програми УРСС, «Нотаткам» і лекціям — документам, які склалися не в кабінеті слідчого, а на волі, і які об'єктивно відображують мої думки в різні періоди часу. Як необґрунтоване, вищезгадане твердження не повинне ставитися за провину.

Твердження про наче б то наявний намір боротися проти КПРС і марксистсько-ленінської теорії, необґрунтоване і немає в цьому жодного державного злочину.

Кажучи про наявний до половини 1960 року намір скористатися статтею 17 Конституції СРСР для виходу УРСР із Союзу РСР, суд вживає слова «відрив», «відторгнення». Ці слова в загальноприйнятому вжитку визначають відділення з допомогою сили, себто акт насильницький, а не мирний.

У вступі до проекту програми сказано: «Справа створення самостійної України кінець-кінцем буде вирішуватися не тільки партією, але всім українським народом».

І на один уступ нижче: «Методи досягнення цієї мети — мирні, конституційні».

Ці пропозиції не залишають місця для двозначного тлумачення методів досягнення мети. Суд же, використовуючи такі слова, як «відрив», «відторгнення», надав прямо протилежного змісту тим методам наших дій, що ми їх думали проводити.

Сам же намір використати право виходу союзної республіки із складу СРСР не може бути злочином, як не може бути радянське право — антирадянським.

І вкінці, мені інкримінуються вироком «інші ворожі антирадянські дії».

Що ж це за «інші ворожі дії»? Чому суд не зволив хоч би тільки перелічити їх? Чим обґрунтовуються оті «інші ворожі дії». Взагалі ж, чи припустиме подібне твердження в такому документі, як вирок?

Лев Лук'яненко

THE ASSOCIATION OF UKRAINIAN STUDENTS IN VICTORIA
5 RUSSELL STREET
ESSENDON, VIC., 3040

ДО ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР
Д. С. КОРОТЧЕНКА

Голові Президії Верховної Ради Української РСР
Д. С. Коротченку —

політичний в'язень Лук'яненко Л. Г. з Мордовії,
ст. Потьма, п/в Явас, п/с ЖХ 385/11

З А Я В А

Львівський обласний суд у закритому засіданні розглянув групову справу ч. 1, на підставі ст. ст. 56, ч. 1, 64 Кримінального Кодексу УРСР 20 травня 1961 р. і засудив мене до розстрілу, Кандибу — до 15, Віруна — до 11, Лібовича, Луцьківа, Кіпіша і Боровницького — до 10 років позбавлення волі кожного.

26 липня 1961 р. Судова Колегія в кримінальних справах Верховного Суду УРСР розглянула справу в касаційному порядку і, залишивши без змін юридичну кваліфікацію дій Кандиби, Віруна, Лібовича, Луцьківа і моїх, замінила мені смертну кару на 15 років позбавлення волі, а Кіпішу і Боровницькому за новими статтями призначила по 7 років ув'язнення замість 10.

І вирок обласного суду, і ухвала касаційної інстанції є незаконними через грубе порушення не тільки Декларації прав людини, радянського процесуального законодавства, але і найелементарніших прав людини при проведенні попереднього слідства і на суді.

Слідчі УКДБ по Львівській області застосовують систематично і постійно такий незаконний засіб, як підсаджування до арештованих громадян у камери своїх агентів.

По нашій справі чекісти підсадили сексотів до всіх 7 звинувачених, про справі Коваля і Грицини — до всіх 20, по Ходорівській групі до всіх шістьох звинувачених. Так було в 1961—1962 рр., так продовжувалося в наступні роки і мало місце в 1965—1966 роках при проведенні попереднього слідства по справі М. Гориня, М. Масютка.

За інструкціями слідчих ці сексоти розповідали в камері різні небилиці антирадянського змісту, провокували на розмови, поводитися безтактно, нахабно або бридко і загалом створювали нестерпні умови, намагаючись вселити думку, що всі наші людські права залишилися по той бік в'язничного муру, а тут, у слідчому ізоляторі КДБ, з нами зроблять усе, що їм заманеться, як зробили ці ж органи з Тухачевським, Гамарником, Микитенком, Соколовським і тисячами і тисячами інших безвинних людей. Даватимемо покази чи не даватимемо — не має принципового значення: раз чекісти арештували, значить уже не вернешся на волю. Поведінка у слідчому ізоляторі має лише те значення, що при згоді підписувати формулювання слідчого швидше припинять мучити в тюрмі, швидше засудять і швидше відправлять на схід у табір (якщо не розстріляють), а там уже легше. А якщо упиратимешся і доведи-тимеш свою правоту — сидітимеш більше, а кінець однаковий — засудять. До того ж обстоювання своєї правоти дратує слідчих, і чим упертіше арештований доводить свою невинність, тим вони лютішають і тим більше завдають страждань у слідчому ізоляторі. Ніби для підтвердження цих слів сексота в камері, у слідчому кабінеті начальник Управління полковник Шевченко сказав мені: «Можете упиратися. Ми маємо час. Кодекс дає нам для слідства 2 місяці, але якщо нам буде потрібно, ми будемо тримати 5—8 місяців, але доможемося свого, і ви покажете те, що нам потрібно».

Львівський КДБ, діючи на звинуваченого круглодобово то в кабінеті слідчого, то в камері доводить психіку не досвідчених громадян до повного пригнічення, коли людина стає аб-

солютно байдужою до всього на світі: до самої справи, до своєї майбутньої долі, до долі товаришів, сім'ї, навіть до своєї честі. Пригнітивши свідомість, вони тим самим ослабляють її контроль над інстинктами, і тоді, відгріваючи інстинкти, зокрема інстинкт самозбереження, вони домагаються від людей фантастичних показів. Така фантастичність проявилася, наприклад, при зведенні віч-на-віч з Лібовичем у його заяві про те, нібито я погрожував йому смертю на випадок зради організації. Люди підписують різні вигадки слідчих на своїх товаришів, на самих себе. Потім деякі падають ще нижче і, здавшись на ласку КДБ, починають підписувати протоколи «своїх» показів, навіть не читаючи їх, а далі дають згоду на співпрацю з КДБ. Тоді чекісти їх самих підсаджують до інших звинувачених, і вони починають тепер уже самі писати доноси на інших (як досі писали на них), допомагаючи КДБ сфабрикувати справу на нових людей.

Жалюгідні люди!

Але яка повинна бути совість у тих, хто, прекрасно розуміючи, що перед ними не вишколені іноземні агенти, доводити їх до такого гидкого стану лише за те, що вони насмілились висловити свій власний погляд на світ?

Коли В. Луцьків погодився на співпрацю з КДБ, його посадили в камеру до Романа Гурного (по справі Коваля і Грицини). У камері вони посварилися через дрібниці, і тоді Луцьків у дописах почав писати вигадки на Гурного. Слідчі оформили ці доноси відповідним чином. Львівський обласний суд присудив Гурного до страти, яку Верховний Суд УРСР замінив 15-ма роками ув'язнення.

Намірившись засудити людину, слідчі не дуже зважають на те, що якесь твердження не відповідає дійсності. Головне, аби знайшлася людина, що підтвердила б його. Так, коли мене допитували про Й. Войцеховського і я твердив, що він не має відношення до справи, начальник УКДБ полк. Шевченко сказав мені:

«Лук'яненко, невже вам жалко його?»

Отже, головне не в тому, щоб знайти істину по справі, а в тому, щоб знайти бодай одного суб'єкта, який би погодився

підписати протокол або показати в суді хоч і заздалегідь відому і йому самому, і КДБ брехню.

Зі мною в камері сидів агент по псевду Нестор Цимбала. Він багато розповідав про діяльність Організації українських націоналістів (ОУН). І хоч у суді мені не поставили жодного питання про цю партію і сам я не сказав ні слова про неї, у вироці суд (порушивши принцип безпосередності судового розгляду) записав:

«Знаючи про розгром українських буржуазних націоналістів і, зокрема, Організації українських націоналістів (ОУН) у західних областях УРСР . . .»

Я по суті нічого не знав про ОУН до арешту. Цимбала, тобто КДБ, познайомив мене з нею, потім видав своє знання за моє і, таким чином, чекісти одержали «факт» (хоч нічим іншим це і не підтверджується); якби я не «пожалів» Войцеховського і погодився підтвердити чекістські вигадки — це був би також «факт». Мирон Йовчик (із групи Коваля і Грицини) хотів придбати вибухівку для видобування каменю на хату, яку він заходився був будувати. Слідчі примусили С. Покору показати, нібито він думав її придбати для диверсії. Цей єдиний показ став «доказом» для звинувачення Йовчика в диверсійному акті і його засудили до 15 років позбавлення волі. Так виготовляються «факти» для звинувачення людей у найтяжчих злочинах.

З трибун з'їздів і конференцій, на сторінках газет і журналів, по радіо ми постійно чуємо про відновлення законності і торжество радянської демократії, чуємо про те, що радянська держава — найдемократичніша в світі держава народу, а в тих закутках, де діють чекісти, де вирішується питання жити чи не жити людині — у тих закутках панує сваволя, про яку народний суверен влади має найменше уявлення.

1962 р. вся Україна знала про суд над М. Глезосом. Газети друкували статті і фото із зали суду. Народ чимало довідався з життєпису Глезоса і прочитав чимало статей, у яких висловлювався бурхливий гнів на адресу грецької буржуазії, що створила в країні поліцейську державу, тримає народ у безправ'ї і так жорстоко судить (його тоді присудили були до

4 років позбавлення волі) за політичну діяльність. А що знав український народ про суд у тому ж 1962 році над 20 особами у Львові, з яких 4 присуджені до страти? За допомогою Луцьківа, С. Покори та їм подібних, цих людей звинуватили і в терорі, і в диверсії, і в націоналістичній пропаганді, хоч насправді вони не убили жодної душі, не підірвали жодного об'єкту, не поширили жодної листівки.

Що знав український народ про суд у Львові в тому ж таки 1962 р. над шістьма чоловіками з Ходорівського району, з яких Михайло Проців розстріляний?

Тернопільський обласний суд 1961 р. засудив групу Миколи Апостола в складі 5 осіб, а 1962 р. — групу Богдана Гогуса в кількості 5 осіб, при чому Гогуса присуджено до страти. Що знав наш народ про ці суди? Нічого, бо всі ці суди були закриті.

Народ знає з газет, радіо про суд в Іспанії над Хуліаном Гримао, про долю Гізенги, про протест американського сержанта проти в'єтнамської війни, але він нічого не знає про свого земляка Анатолія Лупинаса, якого засуджено за політичні переконання і в місцях ув'язнення доведено до цілковитого каліцтва. Тепер він у своїх 32 роки повний каліка і повільно конає в неволі на чужині.

Що міг довідатися народ з газет чи радіо про хвилю арештів і судів 1965—1966 років? Нічого. Він має докладну інформацію про роботу Ново-Орлеанського прокурора Гаррісона по розслідуванню убивства Кеннеді, але він зовсім не знає, кого арештовує прокурор львівської області; він знає кількість арештованих у Греції, але не знає, скільки арештовано в Івано-Франківську і що робиться у тюрмах КДБ.

Необізнаність народу з роботою КДБ дає йому майже необмежену владу над людьми, що потрапляють до його рук. Прихованість роботи КДБ від громадськості дає йому можливість грубо порушувати закони радянської держави.

За допомогою агентів слідчі КДБ організують обмін записками між арештованими по одній справі з різних камер. Підробляючи почерки, вони від імені кореспондентів посилають свої записки з відповідною інформацією та запитаннями.

Якщо звинувачений не пише до свого товариша ніяких конкретних фактів, тоді вони намагаються посіяти недовір'я а потім і ворожнечу між ними. Після певної стадії обробки агент у тій чи іншій формі намагається нав'язати думку: «все пропало, рятуйся сам, як можеш!» При чому оце «як можеш» означає не «відстоюй правду, не зважаючи ні на що, хоч сам, але відстоюй, і не дайся нав'язати тобі фальшивих звинувачень», а лише таке: «На тебе набрехали, бреши й ти на інших; інші шукають ласки слідчого — шукай і ти». Після кількох записок вкрай занепадницького духу від свого товариша, навіювання агента не здаються абсурдом. Якщо людина і не повірить їм, червячок сумніву, посіяний у душу, поступово робитиме своє діло. Чекісти — артисти: вони уважно слідкують за поведінкою людини в ізоляторі і припиняють листування якраз тоді, коли сумніви в фальшовості записки ще не розсіяні. А якщо вони помітили сумніви щодо агента, вони поpróbують розвіяти їх, підсунувши, наприклад, книжку «Князь сребрянний» Толстого.

За допомогою агентів львівській КДБ намагається активно впливати на світогляд звинуваченого. Так, мені (як і моїм одноділцям) вони розповідали силу-силенну різних жахливих вчинків представників влади. Несправедливість, ясна річ, викликала обурення. Це обурення потім брали як доказ антирадянської настроєності.

Складається враження, ніби сам КДБ спочатку намагається прищепити антирадянський світогляд, а потім покарати за нього.

У період розкриття культу особи Сталіна, у доповіді секретаря ЦК КПРС, указувалося (як на один з факторів, що підтверджував безконтрольність КДБ) на відсутність спеціального Положення про діяльність цього органу. Не знаю, чи прийнято Положення про діяльність КДБ після XX з'їзду КПРС, але в усякому разі не може бути віднесено до дозволених (законних) тактичних засобів розслідування такий захід, як підсаджування агентів і за їх допомогою фізичне і психічне тероризування, перекручування дійсних фактів і фабрикація цілком довільних тощо, бо ці засоби не стільки сприяють роз-

криттю істини, скільки допомагають сфабрикувати будь-яке звинувачення. Застосування цих засобів перекреслює нанівець усі права громадянина і ліквідує ознаки демократичності політичного ладу. Коли законодавець у ст. 22, ч. 3. КПК УРСР записав:

«Забороняється домагатися показань обвинуваченого шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів», він, безперечно, мав на увазі заборону і такого заходу, як підсаджування агентів.

Якщо у КДБ по львівській області вважають, що вказаних вище заходів недостатньо для зломлення волі звинуваченого (або йому потрібно для іншої мети), воно застосовує хімічні засоби. В Мордовії на сьомому таборі В. Луцьків розповідав 1962 р. мені і С. Віруну, що йому вдалося підслухати, як наглядачі львівського ізолятора поблажливо дорікали один одному за те, що через неузгодженість дали йому в їжі подвійну порцію наркотиків. Про застосування наркотиків до мене я готовий подати покази повноважній комісії, котра зайнялась би розслідуванням незаконних методів проведення попереднього слідства по нашій справі.

Не викинули львівські чекісти із свого арсеналу і таке знаряддя добування «істини», як кулак. Не за сталінських часів і навіть не 1955 р. чекіст Гальський бив Михайла Осадчого, кандидата філологічних наук, викладача Львівського університету. Отже, і після смерті Сталіна при проведенні попереднього слідства КДБ застосовує не тільки ті засоби, що передбачені Кримінально-Процесуальним Кодексом, але і «доповнення» із свого горезвісного минулого досвіду.

Нагляд за проведенням попереднього слідства слідчих КДБ по нашій справі здійснював заступник прокурора львівської області Стариков. Стаття 20 Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік встановлює:

«Прокурор обязан во всех стадиях уголовного судопроизводства своевременно принимать предусмотренные законом меры к устранению всяких нарушений закона, от кого бы эти нарушения не исходили».

Як же прокурор Стариков виконував функцію безпристрасного охоронця закону? Він ходив по камерах і бачив, що з нами сиділи підставні особи — і не запротестував проти цього порушення ст. 22 КПК УРСР. Він був присутній при допитах у кабінеті слідчого, але замість коректного ставлення вивертав грубі нецензурні лайки; замість направляти слідство по шляху об'єктивного дослідження обставин справи, він кричав «Раздавим!»

Заперечуючи право народу на створення незалежної держави, Стариков заявляв, що Україна не могла б існувати самостійно, без союзу з Росією, бо, мовляв, її обов'язково хтонебудь завоює. Іншими словами, український народ не здатний ні створити незалежну державу, ні захистити її. Чим відрізняються ці думки від гебельсівських «теорій» про повноцінні і неповноцінні раси і народи? Ми доволі наслухалися від розенбергів, борманів та їм подібних расистів різних тверджень про нижчість українського народу (як і інших слов'янських народів). І якщо нам говорять ту саму думку представники сусіднього російського народу, то нам від цього ніскільки не легше.

І Денісов, і Сергадеев, і Стариков — ці охоронці української радянської суверенної держави — давно живуть на Україні, проте не вивчили нашої мови. Навпаки, вони ставляться з погордою і зневагою до неї, до літератури і культури нашої, і кожен крок свідчить про їхню шовіністичність. До нас же вони проявляли люту ненависть. Знаючи, що переслідування за політичні переконання суперечать Деклярації прав людини та Конституції УРСР, вони доклали максимум зусиль, щоб приховати нашу справу від радянської громадськості. Для дезінформації людей у тих місцях, де ми жили, були розпущені різні небилиці. Наприклад, у Глинянах, де я мешкав, поширили чутку, нібито під час арешту в мене вилучили радіостанцію, долари, велику кількість антирадянської пропагандивної літератури американського виробництва і що загалом я — американський шпигун.

Коли львівський КДБ переконався, що йому вдалося приховати правду від людей, він і пішов на зміну звинувачу-

чення з антирадянської пропаганди на зраду батьківщини, а представники обласної і республіканської прокуратур санкціонували це.

Показовим є й такий факт. Під час перебування в ув'язненні в Мордовії у В. Луцьківа пробудилася совість і він написав заяви до офіційних інстанцій про фальшивість своїх показів по нашій справі, зокрема в заяві до ЦК КП України в жовтні 1965 року він писав:

(Далі слідує текст заяви В. Луцькова до ЦК КПУ, яка подана у нашій книжці окремо).

Приблизно ж тоді Луцьків написав ряд заяв до офіційних інстанцій про фальшивість своїх доносів на Р. Гурного, а також просив Гурного пробачити його за це. Гурний пробачив Луцьківу. Це його особиста справа, як він оцінює падіння і підлість Луцьківа та йому подібних, безпринципність і блаженство яких до певної міри сприяли свавілля чекістів (і закінчилися розстрілом Коваля і Грицини по їхній справі). А як реагувала прокуратура УРСР, коли Луцьків звертався із заявами? Згідно ст. ст. 367, 370 КПК УРСР вирок по справі Гурного (як і по нашій справі) належало скасувати і скерувати справу до нового розгляду. Проте Прокуратура не опротестувала незаконний вирок. Либонь вона також простила? Гурний простив Луцьківа, а Прокуратура УРСР простила Львівський КДБ? Але якщо оцінка Гурного — його особиста справа, то діяльність прокуратури — це не приватна справа. Прокуратура — державна установа, що створена для нагляду за законністю в державі. І якщо вона серйозно сприймає те, що згруповано й надруковано під такими назвами як «Конституція», «Кримінальний кодекс», «Кримінально-процесуальний кодекс», то вона зобов'язана дбати про дотримання норм цих законів не тільки громадянами, але й службовцями, в тому числі й такої установи, як комітет державної безпеки.

Гласність суду — одне з основних демократичних прав українського народу, тому воно проголошене ст. 91 Конституції УРСР і внесене до Кримінально-процесуального Кодексу УРСР як основна засада демократичності судового процесу в радянській державі на Україні.

Якщо для радянської держави *Salus populi suprema lex est* (благо народу є вищий закон) і якщо в законах радянської держави закріплено благо народу (а треба думати, що повинно бути саме так), то дотримання виконавчою владою законів держави чи порушення їх править за показник: служить ця виконавча влада інтересам народу чи вона свої власні інтереси ставить вище інтересів народу.

Гласність суду дає можливість народу наглядати за роботою суду і не дає можливості засудити людину незаконно: публічність судового процесу — запорука законності в діяльності органів правосуддя.

Деклярація прав людини проголошує право кожної людини на об'єктивний суд. З виникненням буржуазної демократії об'єктивності суду старалися досягнути створенням суда присяжних. Крім того, суддям забороняється займатися політичною діяльністю: доки людина займає посаду судді, доти вона не може бути членом жодної політичної партії. Наскільки цими організаційними заходами досягається об'єктивність, видно з того, що в царській Росії (цій, за словами Леніна, «тюрмі народів») суд виправдав Віру Засулич, що вчинила була замах на петроградського градоначальника Трепова.

Судом першої інстанції для політичних справ є обласний суд, що обирається обласною радою депутатів трудящих за рекомендацією партійних органів. Голова Львівського обласного суду Рудик, під головуванням якого відбувався процес по нашій справі — член КППС. Його політичні переконання — це політика КППС. Політичні переконання не одяжина, яку можна довільно одягати і роздягати, а внутрішня властивість людини, що зумовлена цілком певним світоглядом і способом мислення. Комуніст і на партзборах і в залі суду залишається однією і тією ж людиною — ідучи в суд вирішувати долю людини, він не може залишати свої партійні пристрасті в гардеробі суду, як калози; він несе їх у зал суду і діє під їх постійним впливом.

Як відомо з законів, радянська держава ставиться до громадян незалежно від їхнього світогляду: магометанин, комуніст, католик — усі мають однакові політичні, трудові, пен-

сійні та інші права. Але партія ставиться неоднаково: вона пропагує одну ідеологію і бореться проти всіх інших.

Справу, по якій мене арештували, Львівський обком партії роз'яснив як антипартійну. Для Рудика, як комуніста, це означало, що мої дії йшли всупереч його особистим переконанням і тим самим всупереч його особистим політичним інтересам. Сівши в крісло судді, він дивився на нас як на особистих політичних ворогів. Будучи комуністом як суддя в політичній справі, він опинився суддею в своїй власній справі, що є порушенням одного з основних принципів об'єктивності суду, а саме *Nemo iudex in causa sua* (ніхто не суддя в своїй власній справі), що прийнятий загально ще з стародавніх римських часів.

Воля каральних органів львівської області dokonana: нас загнули за колючий дріт у Мордовію на примусову працю за любов до України та прагнення до її незалежного державного існування. Таке прагнення визнається нормальним і законним для всіх людей: для азіятів, для африканців, для всіх інших народів світу, тільки не для українців. Українці не сміють і думати про державну самостійність. Щоправда, існує такий папір, як Конституція УРСР, яка проголошує: УРСР зберігає за собою право виходу зі складу СРСР, але Сталін з опричниками Ягоди, Єжова, Берії привчив людей дивитися на Конституцію (як і на інші закони держави) як на пусті папірці: закони законами, а порядки порядками. Закони приймаються, змінюються, існують своїм ладом, а політичний режим існує своїм ладом. Кожний має свою традицію і історію, що практично мало пов'язані між собою.

На попередньому слідстві я сказав слідчому Денісову, що агітація за відокремлення УРСР від СРСР не складає жодного злочину, бо ст. 17 Конституції СРСР проголошує право виходу союзної республіки зі складу СРСР (а значить і право агітації за використання цього права), на що Денісов відповів, піднявши конституцію над головою:

«Конституция существует для заграницы».

Другий раз, коли я говорив, що свою мету вбачав у тому, щоб поставити питання про вихід Української РСР зі скла-

ду СРСР на вирішення референдуму населення УРСР або Верховної Ради УРСР, Денісов сказав:

«Если бы вам даже удалось организовать демонстрации в Киеве, Львове и других больших городах Украины, если бы на эти демонстрации вышла масса народа с транспарантами, плакатами с требованием выхода Украины из Союза, ну-жели, ты думаешь, правительство не пустило бы войска, чтобы раздавить демонстрации. Для чего б они тогда и стояли по городам».

Ось слова, людини, що не пояснює, а робить політику, ось реальна дійсність!

1964 року я написав скаргу з приводу своєї справи до прокуратури СРСР. У відповідь на цю скаргу заступник Генерального прокурора СРСР Маляров писав, що мої дії Львівський обласний суд кваліфікував вірно як зраду батьківщини, бо вони, мовляв, були спрямовані на шкоду територіальної недоторканості СРСР. Далєбі, вельми!

Значить, Маляров вважає Радянський Союз не за союзнуну державу, не за союз рівноправних республік, а за унітарну державу! Вельми красномовне визнання високого стража законності союзного масштабу!

У його тлумаченні виходить, що ст. 56 КК УРСР, говорячи про територіальну недоторканість, має на увазі захист не території союзної республіки, а недопустимість виходу союзної республіки зі складу СРСР.

Що ж, таке тлумачення не суперечить великодержавній шовіністичній політиці, яку царський уряд постійно проводив щодо України з часів Петра I. Прагнення українців до автономії розцінювалося царськими посіпаками до революції як зрада батьківщини. І тепер Маляров, Дядков, Стариков, Сергадєєв, Денісов і іже з ними також розцінюють прагнення українців до рівного становища з іншими народами світу як зраду батьківщини. Виросши з російських шовіністичних традицій, вони надіються, либонь, продовжувати вічно стару політику.

Це — реальність. Денісови тримають у руках державну машину на Україні. Вони визначають, що таке зрада, що не

зрада, вони заганяють людей у табори, вони віднімають життя і примушують працювати по кільканадцять років заповідарма в нелюдських умовах. Це реальність. Проте ця реальність тхне мертвотиною, бо вона не тільки породжена вчорашнім днем, вона живиться вчорашніми ідеями, вона намагається вчорашне зробити теперішнім і майбутнім.

Коли Імперія Романових проводила колонізаторську політику щодо України, вона діяла в дусі своїх законів і своєї ідеології, вона діяла в тому колонізаторському дусі, що й тодішні Англія, Франція, Австро-Угорщина, Португалія тощо, вона діяла в дусі, що панував тоді в цілому світі. Але коли шовіністи намагаються проводити подібну політику сьогодні, вони діють проти законів радянської держави, проти марксистсько-ленінської ідеології, проти антиколоніалістичного духу сучасної доби.

Тепер, коли існує не Імперія Романових, а Радянський Союз, шовіністи виступають як порушники законів, а не охоронці їх, бо якими б софістичними викрутками не намагалися витлумачити ст. 17 і ст. 14 Конституції СРСР і УРСР в дусі відсутності права на самовизначення, здоровий глузд постійно долає софізми і наполегливо твердить: право виходу республіки зі складу Союзу РСР є право, а не його відсутність, і ніколи не можна замінити слів про надання права словами про заборону його, як не можна взаємозамінити слова «вільми» і «не руш».

Журнал «Радянське право (№ 1, 1966 р.) писав:

«Україна, як і кожна з союзних республік, у всякий час за своїм бажанням має право вийти з складу Союзу РСР. Право виходу союзної республіки, яке не може бути ні скасоване, ні замінене союзною владою, дає можливість народу союзної республіки виявити свою волю з найважливішого питання — про форму своєї державності».

Ось тлумачення конституційного права на відокремлення, що подала редакція офіційного юридичного журналу, в передовій статті. Ясніше ясного. Україна має право вийти зі складу Союзу, громадянин республіки має право агітувати за вихід.

Хто діє справедливо — діє відкрито; хто судить законно — судить публічно. Денісови знають, що розправляються з українськими патріотами всупереч радянським законам і тому всіляко приховують своє кривосудіє від людського ока.

Переслідування людей, що хочуть скористатися конституційним правом на відокремлення, суперечить марксистській теорії, яка завжди включала в себе право націй на самовизначення. Право націй на самовизначення завжди було складовою частиною програми КПРС. І якщо людина на ділі комуніст, а не тільки формально, вона не може виступати проти права українського народу на самовизначення. Тому дії Денісова, Сергадєєва та їм подібних пережитків сталінських часів знаходяться в такому ж кричущому протиріччі з марксистською теорією, як і з радянськими законами.

Мільйони людей у вузах і в системі партійної освіти вивчають твори класиків марксизму та програмні документи, в яких з національного питання звучить тільки одне — марксистсько-ленінінці завжди були за право націй на самовизначення. Щоб не показати цим масам, наскільки Денісови далекі від марксизму, вони змушені ретельно приховувати від цих мільйонів свою роботу і процеси по так званих антирадянських націоналістичних справах.

Нарешті третій фактор — дух епохи.

У XIX сторіччі він мало псував нервів катам України, бо то була епоха колоніалізму. Колоніальне гноблення було, так би мовити, узаконене явище. Здирства царату на Україні не могли значно вплинути на міжнародний престиж Російської Імперії, бо подібні здирства робили в своїх колоніях Австро-Угорщина, Португалія та інші імперіалістичні держави. Але в XX сторіччі, коли луснули одна за одною колоніальні імперії і з виру бурхливих подій вирости могутні сили національного визволення, коли ці сили визначають дух сучасної епохи і дають їй прапор — у цю епоху намагання придушити прагнення українців до національної свободи виглядає страшним анахронізмом і страшною несправедливістю.

Прагнення шовіністів продовжувати ветхозавітну політику призвело до величезного лицемірства. З одного боку,

Радянський Союз і УРСР підписали статут ООН, що проголосив право всіх націй на самовизначення. 14. XII. 1960 року уряд УРСР підписав Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам і народам. На міжнародних трибунах з уст радянських діячів постійно лунають палко слова підтримки борців за демократію та національну свободу. Проводяться конференції, на яких приймаються резолюції, подібні ось до такої:

«Мы не можем быть спокойны, пока на земле льется кровь за свободу, священная кровь наших братьев, мужественно вставших на защиту демократии, свободы и независимости своих народов...

«Вторая Советская конференция солидарности народов Азии и Африки от имени всего советского народа заявляет свой гневный протест против кровавых империалистов и требует немедленно прекратить преследования и расправу над патриотами и борцами за свободу народов, положить конец разнузданному террору, геноциду и апартеиду, освободить всех политических заключенных.

«Мы призываем, кому дороги идеалы свободы, демократии и справедливости, выступить единым фронтом против всяких репрессий и преследований борцов за национальную независимость, за ликвидацию колониальных и расистских режимов.

«Мы требуем:

«Свободу борцам за независимость!

«Немедленно прекратить преследования патриотов!»

(Из резолюции Второй Советской конференции солидарности народов Азии и Африки в Баку 8—10 мая 1964 г.)

Справжній гімн демократії та національній незалежності! Але що вартий цей гімн, коли в радянських тюрмах і таборах також сидять борці за незалежність і розширення демократичних свобод, коли шовіністи найжорстокішим чином переслідують борців за незалежність України. При чому, щоб підірвати коріння для відродження ідеї державної незалежності, намагаються знищити в українському народі історичну

свідомість (що лише й здатна згуртувати всі шари нації в єдиний кулак у боротьбі за самозбереження) і прищепити йому почуття безбатченка.

Теперішні покоління нашого народу позбавлені духовних надбань своїх дідів і прадідів. У русифікованих учбових закладах українцям викладають історію розвитку продуктивних сил та історію російських царів, не історію нашого народу. І чим жили наші предки, теперішні українці не знають, бо з численної когорти українських філософів видані твори лише Г. Сковороди (і то не повністю); праці українських економістів, істориків, публіцистів (навіть ті, що видавалися до революції в Росії) тепер заборонені; багато прозаїків заборонено зовсім, а інші видані не повністю; такі сфери духовного життя наших пращурів, як музика, живопис знаходяться в повному занедбанні.

Заховавши від теперішніх поколінь багатющу духовність наших предків, легко було вселяти думку, що в нашому минулому немає нічого, що було б гідне уваги. Тим самим нищилась у народі свідомість духовної єдності поколінь, що протягом багатьох століть була могутньою зброєю єднання і дала можливість українцям витримати всі випробування долі і пережити татаро-монгольську навалу, панське ярмо, турецькі зазіхання і царську окупацію.

З одного боку, дії цілком відповідні духу сучасної доби: всіяка підтримка закордонних борців за демократію та національну незалежність, а з другого страшенний консерватизм: придушення борців за демократію та національну незалежність всередині держави, намагання відгородитися від світового історичного процесу. А звідси прагнення приховати від широкого світу свої розправи над українськими патріотами з допомогою таємних слідств, закритих судів та ізольованих місць ув'язнення.

Таким чином, каральні органи на Україні діють таємно від народу тому, що переслідування за ідею виходу УРСР зі складу СРСР суперечить, по-перше, законам Радянського Союзу, по-друге, марксистській ідеології, по-третє, духу сучасної антиколоніальної епохи.

Позиції російського шовінізму на Україні тепер незрівняно слабші, ніж були до революції. І не тільки через вищевказані фактори. Будучи гальмом суспільного прогресу і ставши на заваді розвитку нашої мови, літератури і всієї національної культури, він не має жодної моральної підтримки. За опору йому править груба фізична сила (військові гарнізони, як сказав слідчий Денісов) і страх наших батьків. Але на одній лише силі ніколи ніщо довго не трималося, а страх також не вічний. Він, як і все на світі, явище минуще. Щоб він існував, його треба постійно підтримувати. Його й роздмухували безперестанку смертями, тисячами безвинних смертей. Чим і залякали наших батьків. Але після війни народилося і вже виросло нове покоління, що не знає страхіть терору і не скуте жахом.

Воно — молодий господар країни. Йому належить майбутнє, а воно починає розуміти, як небезпечно для батьківщини відгороджування від інших народів. Воно розуміє, що самоізоляція від інших ідей означає збіднення, обкрадання самого ж себе. «Хто цурається і людей, і ідей, той бідніе душею все більше і більше, опускається все нижче і нижче», казав Жюль Мішель.

У наш час бурхливого промислового розвитку і зокрема технічних засобів інформації ізолювати людей від сторонніх ідей стало майже неможливо. Шовіністи можуть замкнути на замок філософів Коновича-Горбацького і Костельника, економістів Осадчого і Левицького, істориків Полетику і Грушевського, етнографів Номиса і Шухевича, мовознавців Житецького і Потебню, публіцистів Драгоманова і Павлика, вони можуть навіть пересипати їхні твори магнієвою стрічкою в книгозбірні і запалити, але вони не спроможні повісити замки на численні канали різноманітної зовнішньої (і внутрішньої) інформації з новими ідеями. А кожний струмінь нової інформації несе новий свіжий дух, що руйнує старий підмурівок шовіністичної будівлі. У них ще вистачить сили задушити ув'язнених, але не можна ув'язнити сучасний дух, що постійно породжує тисячі таких, як ми.

Проект програми УРСС, що був головним доказом моєї «вини» у 1961 році, закінчувався словами, які я повторюю ще з більшою певністю:

«Торжество радянського закону буде і нашим торжеством».

Якщо Ви, громадянине Коротченку, не хочете спільно з російськими шовіністами грати ролю гальма на шляху розвитку української нації, вживте заходів для відновлення режиму законності на Україні.

Мордовія, 11 табір, центральний ізолятор.
Травень 1967 року.

Лев Лук'яненко

ДЕПУТАТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР
І ПИСЬМЕННИКУ ОЛЕСЮ ГОНЧАРУ

від засудженого з політичних мотивів
Віруна Степана Мартиновича
Мордовская АССР, ст. Потьма
п/о Явас, п/я ЖХ 385/11—8

Звертаюся до Вас, як громадського і літературного діяча України. У Вашій особі я вбачаю представника прогресивної громадськості нашої країни, для котрого доля нашого суспільства і окремих його членів близькі і дорогі. Я один з тих, хто несправедливо затаврований іменем зрадника народу і загнаний в глухі Мордовські мочарі. Без широких кіл громадськості вийти мені звідси самому неможливо.

20 травня 1961 року Львівським обласним судом на підставі ст. ст. 56, ч. 1 і 64 КК УРСР було засуджено сім осіб радянської інтелігенції до різних видів покарання: від смертної кари — розстрілу — до десяти років ув'язнення. Верховний Суд України, розглядаючи справу в касаційному порядку, не торкаючись суті звинувачення, вніс часткові зміни у вид і реченці покарання: Лук'яненку Л. Г. — замінено смертну кару на 15 років, Кіпишу І. З. і Боровницькому Й. Ю. — зменшено реченець з 10 до 7 років; Кандибі І. О. — 15 років, Віруну С. М. — 11 років, Лібовичу О. С. і Луцьківу В. С. — по 10 років — реченці залишено без змін. Таким чином, сім осіб засуджено до 75 років ув'язнення в таборах суворого режиму.

Ми вихідці з сімей робітників і селян. Закінчили середні і вищі навчальні заклади: Лук'яненко — Московський

університет ім. Ломоносова, юридичний факультет, Кандиба і Боровницький — юридичний факультет Львівського університету, Вірун — партійну школу, Лібович — сільськогосподарський інститут.

Лук'яненко і Вірун були членами КПРС, Боровницький і Луцьків — кандидатами в члени КПРС, Лібович — членом ВЛКСМ. Працюючи в партійних і юридичних органах, ми не могли залишатися байдужими до того, що заважало нашому суспільному розвитку, до того, що викликало в народі сльози. Про все це ми писали до газет і журналів, у вищій партійній і радянській органи. Ігнорування наших протестів і байдужість вищезазначених інстанцій спонукали нас (Лук'яненка і Віруна) написати брошуру, котра з марксистсько-ленінських позицій розглядала існуючий в нашій країні лад. Там було піддано гострій критиці роки голоду і необґрунтованих репресій, — роки, котрі прийнято делікатно називати культом особи. Оцінка цього періоду не розходилася з оцінкою, винесеною в офіційних партійних документах.

Критиці підлягали недоліки післякультурівського періоду: бюрократичні методи керівництва народним господарством, засуджувався централізований метод планування в промисловості і в сільському господарстві. Вказувалось на обмеження прав профспілкових організацій, котрі в багатьох випадках стали правою рукою директорів в порушенні соціалістичної законності; на утиски колгоспної демократії, обмеження прав колгоспників, зокрема те, що їх доля у вільному покиданні колгоспів небагато чим змінилася з давно минулих часів кріпаччини.

Критиці піддані недоліки в національній політиці на Україні в період культу особи і пізніше: необґрунтовані репресії зі звинуваченням в націоналізмі і знищення сотень партійних і культурних діячів України, заборона багатьох українських письменників і істориків. Україна, як республіка, обмежувалася в своїх правах. Вказувалось, що ще на сьогодні (маються на увазі 1958-1959 рр.) деякі класики української літератури не друкуються, забуті імена багатьох діячів культури України. Українська мова не стала державною мовою.

Вона витіснена з органів державної влади, вигнана з науки, вузів, технікумів, училищ, загалом — зі сфери промислового виробництва і культурного життя народу.

Аналізуючи історичне минуле України і теперішній стан, ми вказували в брошурі, що Україна на підставі ст. 14 Конституції УРСР має право вільного виходу із складу Союзу РСР, якщо цього бажає більшість українського народу. Вказувалося, що для здійснення такого акту необхідно створити організацію (пропонувалася умовна назва «Українська робітничо-селянська спілка» — УРСС), котра легально, на підставі радянських законів вела б агітацію і пропаганду серед українського населення за вихід України із складу СРСР з поставленням цього питання на вирішення Верховною Радою СРСР. Якщо б населення України не підтримало такої ініціативи, то організація розпускалася б. В разі здійснення ст. 14 Конституції УРСР, на Україні політичний лад залишався б радянським, а економічний — соціалістичним. Україна, як соціалістична держава, мала залишатися в складі співдружності соціалістичних країн.

Ось такий зміст цієї брошури. Вона була легальною, без будь-яких упереджень, розповсюджена в декількох примірниках серед десятка осіб інтелігенції.

Чи є це злочином згідно радянських законів? Безумовно, що ні. В противному — ст. 14 Конституції УРСР — фікція. Це зрозуміли слідчі й судові органи, але просякнуті до кісток давновіджилими і осудженими народом принципами, вони неспроможні були перебороти самі себе і породили злочинців-зрадників за методом 30-40 років.

У вироці твердиться:

«Як видно з програми, УРСС своїм завданням ставила: боротьбу проти радянського державного і суспільного устрою, проти КПРС і радянського уряду, за відрив УРСР від СРСР і створення т. зв. „Самостійної України“, в програмі зводиться наклеп на КПРС і теорію марксизму-ленінізму, грубо фальсифікувалась історія України, вказувалося на глибоку конспіративність всієї діяльності УРСС».

Суд побудував вирок на вищезгаданій брошурі, пере-
крутивши її зміст до непізнанності.

По-перше, названа брошура (розширений проект про-
грами Української робітничо-селянської спілки) ніколи не
була зобов'язуючим документом, тобто не була програмою,
а лише відображала думки її автора.

По-друге, не відповідає дійсності твердження суду, що:
«... УРСР своїм завданням ставила: боротьбу проти радянсь-
кого державного і суспільного устрою...».

В проекті програми недвозначно визначено суспільний
ідеал її автора. Див. стор. 3 брошури.

«Ми боремося за повний наш ідеал, яким є самостійна
Україна з широко розвиненим соціалістичним державним
устроєм... за таку самостійну Україну, яка, високо забезпе-
чуючи матеріальні і духовні потреби своїх громадян на ґрунті
усуспільненої економіки, розвивалася б у напрямку до кому-
нізму».

Боротьба проти якого державного устрою? Адже нашим
ідеалом є радянський державний устрій. Мабуть бюрократизм,
порушення соціалістичної законності і інші негативні яви-
ща вважають чиновники Львівського КГБ і облсуд за основи
радянської влади. Що ж, тоді все на своєму місці.

По-третє, вирок стверджує: «... ставили боротьбу за
відрив УРСР від Союзу СРСР».

Це є також перекручення факту. В брошурі говорилось
про можливий вихід УРСР із складу СРСР. Але: «Методи
досягнення цієї мети мирні, конституційні» (див. стор. 3 бро-
шури).

Таким чином суд підмінив заяву про вихід конститу-
ційний у вироці відривом, себто насильницьким актом. Мета
використати радянське конституційне право про вихід союз-
ної республіки із складу СРСР не може бути злочином, так
як саме радянське право не може бути антирадянським.

У вироці говориться, що ми ставили своєю метою бо-
ротьбу проти КПРС, зводили наклепи на теорію марксизму-
ленінізму, грубо фальсифікували історію України. Хіба ці дії

є складом такого злочину, як зрада Батьківщини? Вирок не вказує, в чому саме ця боротьба проявлялася. Суд не має ніяких фактів для підтвердження. Люди з марксистсько-ленінськими поглядами не могли вести боротьбу проти самих себе. Та й практичної можливості у нас не було — ні друкованих органів, ні людей для такої роботи. Крім того, ідейна боротьба проти марксистсько-ленінської ідеології взагалі не складає ніякого злочину. Ця ідеологія є обов'язковою для членів КПРС, а інші громадяни можуть і не поділяти цієї ідеології.

Не відповідає дійсності твердження суду, що існувала таємна організація. Ніякої таємної організації не існувало. Вона створена слідчими в кабінетах Львівського управління КГБ. Арештовані особи на волі були просто товаришами. Мене з Лук'яненком зв'язувала особиста дружба. Кандибу, Боровницького і Лук'яненка зв'язували службові обов'язки. Слідчі органи були послідовними в своїй фальсифікації. Раз є організація, то повинні бути і збори. Звичайні собі вечорниці хлопців 6. XI. 1960 р. по зустрічі свят Жовтневої революції кваліфікували, як зборище керівників неіснуючої організації. З цього приводу у вироді записано:

«З метою розробки форм і методів боротьби проти радянського ладу, активізації ворожої діяльності 6 листопада 1960 р. в м. Львові на квартирі підсудного Кандиби було проведено зборище керівних учасників УРСС... На зборищі була обговорена програма УРСС, завдання та методи боротьби організації... Свідок Ващук ствердив, що Вірун обманним шляхом запросив його на зборище 6/XI-1960 р., де обговорювалося програма УРСС, організація і тактика її діяльності».

Виникає питання, якщо існувала таємна організація і відбувалася рада її керівників по активізації ворожої діяльності проти радянської влади, то як міг бути туди запрошений гр. Ващук?? Він повинен бути також керівником. Хто ж запросить посторонню особу на нараду керівників антирадянської організації? Потім, раз є керівники, то повинні бути і рядові члени. Інакше виходить керівники без підлеглих. Та слідчих мало турбувала логіка фактів. Головне для них — натягнути шкіру на копита потрібного параграфу.

Критику переко́рчуєнь ленінської національної політики ці чиновники називають націоналізмом.

Докази, котрі підтверджували наші радянські погляди, суд відкинув, переко́рчує і повністю ігнорував. Суд зробив усе, щоб показати нас тільки з негативної сторони для того, щоб розправитися з нами як з ворогами і зрадниками Батьківщини.

Очевидна фальсифікація фактів слідчими і судовими органами легко розкривається при зіставленні тексту брошури з матеріалами справи.

Але навіть навмисно фальсифікований матеріал слідчими органами не можна вважати підставою для обвинувачення за ст. 56, ч. 1 КК УРСР.

В диспозиції ст. 56, ч. 1 КК УРСР дано конкретний перелік дій, котрі законодавець вважає зрадою Батьківщини, а саме:

1. перехід на сторону ворога,
2. шпигунство,
3. видача державної або військової таємниці іноземній державі,
4. втеча за границю або відмовлення повернутись з-за границі в СРСР,
5. надання іноземній державі допомоги в проведенні ворожої діяльності проти СРСР, а також
6. змова з метою захоплення влади.

З диспозиції ст. 56, ч. 1 КК УРСР видно й так вважають автори посібника Якубович і Владимірова, а також Курлянський і Михайлова, що об'єктом зради Батьківщини є зовнішня безпека основ радянського політичного і економічного устрою. Суб'єктивною стороною є усвідомлене бажання вчинення такого злочину на шкоду зовнішній безпеці СРСР.

Адвокат Московської юридичної консультації, кандидат юридичних наук Поляк, перевіряючи нашу кримінальну справу, прийшов до висновку, що в наших діях немає складу злочину, передбаченого ст. 56, ч. 1 КК УРСР. Свої мотиви з при-

воду неправильної кваліфікації він виклав у скарзі на ім'я Головного прокурора СРСР і Голови Верховного Суду УРСР. Ці скарги не принесли ніяких наслідків. Мабуть тільки тому, що вони попали в руки особам, котрі ще сьогодні дотримуються позицій царського міністра Валуєва. Не потрібно бути вченим мужем, а й простим смертним видно з вироку, що ніхто з нас не перейшов на сторону ворога, не був шпигуном, не був за кордоном і допомоги іноземній державі не надавав. Суд при всій своїй тенденційності не зміг вказати у вироді ні одного скоєного нами злочину, передбаченого диспозицією ст. 56, ч. 1 КК УРСР. Якщо вирок не звинувачує нас ні в одному з перелічених злочинів, то як міг суд кваліфікувати мої дії по ст. 56, ч. 1 КК УРСР ???!

Почнемо з того.

Чому в період, коли партія проводила боротьбу з наслідками культу особи, знайшлися люди, що так нахабно і безцеремонно зневажають радянські закони, нехтуючи вказівками партії і уряду в галузі соціалістичного правосуддя.

Попереднє слідство з самого початку проводили люди, котрі за довгі роки увібрали в кров і кість осуджені партією методи ведення слідства. На них не розповсюдився дух нового часу, вони не гребували своїм безславним минулим досвідом. Закривши в каземати, вони почали обробляти нас по всіх правилах свого мистецтва, керуючись відомою поговоркою: була би вказівка посадити, а як це зробити — питання техніки.

Наївно було б чекати об'єктивності від людей, котрі самі стоять на шовіністичних позиціях, а фактично — на антирадянських. Щоб не бути голослівним, наведу такі факти:

1. За довгий час проживання на Україні вони навіть не потрудилися вивчити мову її народу, чого, здавалося, вимагають від них самі елементарні розуміння уваги до народу країни, в якій вони живуть і працюють.

В порушення ст. 19 КПК УРСР попереднє слідство по справі велося російською мовою, їх зовсім не бентежило, що вказана норма прямо зобов'язує їх проводити слідство українською мовою.

Прокурор по нагляду за слідством в органах держ. безпеки Стариков чванився перед в'язнем Боровницьким своїм незнанням української мови, чим і дав зрозуміти, що українська мова не може й не гідна бути державною мовою.

Протягом всього попереднього слідства вони послідовно проводили думку про те, що український народ не був і тепер ще не здатний до самостійного існування. Тому і Б. Хмельницький з'єднався з Росією, а в 1922 році Україна ввійшла в склад СРСР. Що це, як не прояв расових теорій, що так нагадують гебельсівські марення !!!

Чи могли вони, маючи такі переконання, спрямувати слідство по правильному руслу, в якому питання української історії, мови і культури мали першорядне значення?

Не дивно, що наші вболівання щодо цих питань викликали в них тільки ненависть і тлумачились як прояв українського націоналізму.

Прокурор Львівської області Нетименко, котрий обвинувачував нас в суді, різними способами оправдував шовіністичні прояви в м. Львові, з обуренням називав нас лютими націоналістами.

Ці люди (Стариков, начальник слідчого відділу Сергадеев, старший слідчий Денісов, Клименко, Гальський і ін.) в своєму шовіністичному запалі дійшли до того, що заявили наступуюче:

«Если бы даже большинство украинского народа изъявило желание выйти из состава СССР, используя свое конституционное право на это, то Советское правительство не остановится перед применением вооруженной силы с целью удержания Украины в составе СССР».

Як це можна оцінити, як не наклеп на Радянський уряд?! Що це, як не перекручення духу Конституції?

Великодержавний шовінізм цих людей повністю суперечить радянським законам.

На заяву Лук'яненка про те, що ст. 17 Конституції СРСР він розумів, як реальне право виходу республіки із складу СРСР, ст. слідчий Денісов заявив:

«Луцяненко, ви же грамотний человек, к чему строить из себя наивного простачка, Вы прекрасно понимаете, что ст. 17 конституции существует лишь для внешнего мира».

По суті таку позицію займали і інші працівники КГБ.

Зовсім природно, люди з такими переконаннями не могли проводити слідство з дотриманням процесуального закону. Фактично вони вважали себе не зв'язаними ніякими законами.

В порушення ст. 22 КПК УРСР попереднє слідство велося із застосуванням недозволених методів.

Так, арештувавши Луцьківа, начальник УКГБ по Львівській області умовив його дати потрібні їм покази щодо інших арештованих, за що пообіцяв звільнити його з-під варти. Повіривши цим обіцянкам, Луцьків підписав складені слідчим покази, повні брехні, видуманої органами КГБ.

Ось що пише з цього приводу Луцьків у своїй скарзі ЦК КП України:

«У січні 1961 року УКГБ по Львівській області арештувало мене в зв'язку з арештом Лук'яненко Л. Г. та інших і ув'язнило в слідчому ізоляторі.

«Не почувавши за собою жодної вини, я повірив службовцям УКДБ, що мене арештовано для того, щоб я поміг виявити нібито злочинну діяльність Лук'яненка, після чого мене обіцяли відпустити.

«Під час цієї розмови у сусідньому кабінеті просивсь якийсь чоловік під нестерпними ударами з сторони когось з УКДБ. Мені дали зрозуміти, що в разі відмови мене чекають такі ж катування. Я перелякався і дав згоду написати власноручні покази, які ніби для УКДБ потрібні за недостатністю звинувачення Лук'яненка, було в пізнішому переписано під диктовку слідчого Денисова які і маються в ділі, та погодився підписати протоколи з потрібними для працівників УКДБ показами. Так всупереч дійсності під вимогою слідчого Денисова я записався членом якоби існуючої організації УРСС, де назва була взята від назви написаної Лук'яненком брошури, визнаної 6 листопада 1960 р. недійсною, підписав з такими записами протокол. Крім цього підписав зфабриковані тим

же слідчим протоколи з такими же записами: що існує організація, що керівник її є Лук'яненко, що ця організація антирадянська, націоналістична, підпільна, хоч в дійсності нічого подібного я не бачив.

«Слідчий Денісов вдалшому змусив мене підписати протоколи, в яких написав, що ніби я закликав до збройної боротьби 6 листопада 1960 р. Лук'яненка, Віруна, Кандибу, Ващука проти радянської влади та роботи в армії і те, що ніби Лук'яненко теж висловлювався за збройну боротьбу, чого в дійсності не було ні з моєї сторони, ні з сторони Лук'яненка.

«Слідчі УКДБ, яким я вірив, як представникам своєї влади, обдурювали мене систематично: спочатку мене вмовили, що я потрібний в тюрмі лише для виявлення Лук'яненка тільки до суда (тобто для підписання протоколів). А перед самим судом мене було умовлено, що я повинен допомогти розкрити Лук'яненка в суді (тобто повторити все те, що написано в протоколах) і сказано, що можливо і мені дадуть пару років, а якщо я не захочу послухатися працівників УКДБ, то осудять на значно більший строк з допомогою якоїсь отяжачуючої статті.

«Я здивувався: чому і за що?

«Тоді мене заспокоїв слідчий і сказав, що можливо іще випустять, а як дадуть цей невеликий строк, то ніби так треба, чому я не повинен протривати, бо це буде зроблено про людське око, де після суду звільнять. Львівський обласний суд на превелике здивування засудив мене до 10 років позбавлення волі.

«Прийшлося заплакати і здатися на волю працівників УКДБ. Після суду мене завірили працівники УКДБ, що строком не слід перейматися, так як це лише так дано строк, щоб я трохи допоміг працівникам УКДБ в роботі і тут же потребували офіційної підписки (бо для освідомлень посилали мене іще до суду) на співпрацю під псевдонімом Гавриляк.

«А через деякий час було сказано їхати в лагер для вислідження діяльності якоби існуючих в таборі антирадянських, націоналістичних організацій. А при не згоді їхати в табір, було залишено в слідчому ізоляторі для вислідження за-

арештованих громадян, де люди по довір'ю до мене і по своїй простоті розповідали про свої думки чи факти, про що я писав освідомлення чи розповідав усно працівникам УКДБ — Палярушу, Дуднику, Горюну, Денісову, Сергадєєву, Гальському і ін.

«В дальшому не звільнивши мене з-під арешту, мені насильно сказали їхати в лагерь для вислідження Лук'яненка і Віруна, які ніби в лагері проводять підривну діяльність і ін.

«Приїхавши в табір, не бачачи ніякої підривної діяльності, я не писав ніяких освідомлень, як це мене зобов'язував працівник КДБ в таборі капітан Литвин».

Дорого поплатився Луцьків за свою необачність, десятьма роками позбавлення волі. А тепер за написання подібних скарг утримується в психіатричному ізоляторі на правах божевільного.

Органи КГБ, намагаючись обробити нас у вигідному для слідства напрямку, підсаджували в камери своїх агентів. Ці агенти, діючи згідно вказівок КГБ, проявляли перед нами себе як люті націоналісти і вороги радянської влади, розповідали нам всеможливі страхіття про діяльність органів КГБ, намагаючись переконати нас, що всяке відстоювання своєї правоти є абсурдність, що всі наші людські і громадянські права залишилися по ту сторону тюремних дверей, а тут вони можуть зробити з нами все, що захочуть. Вони наводили приклади, як органи КГБ вимушували дати їм вигідні покази навіть у таких людей, як Якір, Тухачевський, Блюхер і ін., а вам, мовляв, нічого опиратися, а підписувати все, що від вас вимагають.

Як би в підтвердження цього, начальник КГБ Шевченко говорив Лук'яненку:

«Ты можешь опираться, закон дает нам два месяца для ведения предварительного следствия, но если будет нужно, мы будем держать 5-6 месяцев, но добьемся того, что ты подпишешь то, что нам будет нужно».

Я вже не говорю про те, що працівники з апарату КГБ постійно ображали нас нецензурними словами, принижували

нашу людську гідність. Всякими способами намагалися переконати нас, що ми націоналісти і антирадянські люди.

Ми протестували проти всього цього, але кінець-кінцем поступово звикли, і нам деколи здавалося, що в дійсності з нами щось негаразд.

В такому психічному стані ми станули перед судом. Дух попереднього слідства панував і в суді. Суд не старався відшукати об'єктивну істину по справі, навпаки, керувався почуттям ненависті і помсти, всякими способами перекручував факти з метою надати їм кримінального змісту.

Наші просьби і вимоги зовсім безпідставно відхилялись. Відмовлена наша просьба про виклик в суд експертів, котрі проводили в ході слідства експертизу на предмет встановлення ідейно-політичного напрямку програми. Не дивлячись на те, що висновки експертизи зовсім не наукові і не об'єктивні, суд все ж взяв їх за основу звинувачення.

Внаслідок грубих порушень соціалістичної законності, суд домігся свого — затаврував нас, ні в чому не винних радянських громадян, ганьбою ворогів народу і Батьківщини.

Вирок, як прояв свавілля і несправедливості не вбив в мене віри і гарячої любові до народу. Навіть будучи всесильними богами, ні судді, ні прокурори не переконали б мене в тому, що я ворог народу.

В ці хвилини пригадуються мені слова нашого Довженка: «Коли немає ненависті принципової і зневаги, немає і недобривичливості ні до одного народу в світі, ні до його долі, ні до його щастя, ні гідності чи добробуту, невже любов до свого народу є націоналізмом?».

У місцях ув'язнення працівники КГБ даліше нас переконують, що ми таки дійсно зрадники українського народу. Мовляв, ви ж хотіли використати конституційне право і відокремитись від СРСР.

Вони не тільки стараються переконати нас, а й вищі партійні органи.

Так, представник КГБ УРСР по таборі Гаращенко в розмові з в'язнем Кандибою І. О. висказався, що вирок дає

нам підстави для написання скарг, тобто недостатньо обгрунтовує інкримінований ваш злочин. Але органи КГБ володіють документами, котрі не можна приєднати до справи (??). Коли вашою справою занялось ЦК КП України, то наш представник (Львівський КГБ) Марусенко на підставі цих документів переконав ЦК КП Укр., що ви дійсно вороги народу. Ваша справа була залишена без змін.

Що це за документи, котрі не можна приєднати до справи? Виходить, що ми відбуваемо покарання не за те, що нам інкриміновано у вироці. Чи це не ті самі «документи» (зфабриковані доноси, простесеньки побрехеньки агентів КГБ), на підставі котрих у 30-40 рр. були розстріляні сотні людей?

Степан Вірун

ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТОВІ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ

від бувшого члена ВЛКСМ і члена КПРС Луцьківа Василя Степановича 1936 р. народження, уродженця с. Павлів, Радохівського району Львівської області, засудженого Львівським обласним судом 20 травня 1961 року по ст. ст. 56 ч. 1 і 64 КК УРСР строком до 10 років ВТК.

Мордовська АРСР, ст. Потьма,
п/я Явас п/ск ЖХ 385/11

З А Я В А

У січні 1961 р. УКДБ по Львівській області арештувало мене в зв'язку з арештом Лук'яненка Л. Г. та інших і ув'язнило в слідчому ізоляторі.

Не почувавши за собою жодної вини, я повірив службовцям УКДБ, що мене арештовано для того, щоб я допоміг виявити нібито злочинну діяльність Лук'яненка, після чого мене обіцяли відпустити.

Під час цієї розмови в сусідньому кабінеті просивсь якийсь чоловік під нестерпними ударами з сторони когось із УКДБ. Мені дали ясно зрозуміти, що в разі відмови мене чекають такі ж катування. Я перелякався і дав згоду написати власноручні покази, які ніби для УКДБ потрібні за недостатністю звинувачень Лук'яненка, було в пізнішому переписано під диктовку слідчого Денісова, які й маються в ділі, та пого-

дився підписувати протоколи з потрібними для працівників УКДБ показами.

Так всупереч дійсності, під вимогою слідчого Денісова я записався членом якоби існуючої організації УРСС, де назва була взята від назви написаної Лук'яненком брошури, визнаної в листопаді 1960 р. недійсною, підписав з таким записом протокол.

Крім цього підписав зфабриковані тим же слідчим протоколи з такими же записами: що існує організація, що керівником її є Лук'яненко, що ця організація антирадянська, націоналістична, підпільна, хоч в дійсності нічого подібного я не бачив.

Слідчий Денісов в дальшому змусив мене підписати протоколи, в яких написав, що ніби я закликав до збройної боротьби 6 листопада 1960 року Лук'яненка, Віруна, Кандибу, Ващука проти радянської влади та роботи в армії і те, що ніби Лук'яненко теж висловлювався за збройну боротьбу, чого в дійсності не було ні з моєї сторони, ні з сторони Лук'яненка.

Слідчі УКДБ, яким я повірив як представникам своєї влади, обдурювали мене систематично: спочатку мене вмовили, що я потрібний в тюрмі лише для виявлення Лук'яненка тільки до суда (тобто для підписання протоколів). А перед самим судом мене було умовлено, що я повинен допомогти розкрити Лук'яненка в суді (тобто повторити все те, що написано в протоколах) і сказано, що можливо і мені дадуть пару років, а якщо я не захочу послухатися працівників УКДБ, то осудять на значно більший строк, з допомогою якоїсь отяжачою статті.

Я здивувався: чому і за що!

Тоді мене заспокоїв слідчий і сказав, що можливо іще випустять, а як дадуть цей невеликий строк, то ніби так треба, чому я не повинен противитися, бо це буде зроблено про людське око, де після суду звільнять. Львівський обласний суд на превелике здивування засудив мене до 10 років позбавлення волі.

Прийшлося заплакати і здатися на волю працівників УКДБ. Після суду мене завірили працівники УКДБ, що стро-

ком не слід перейматися, так як це лише так, дано строк, щоб я трохи допоміг працівникам УКДБ в роботі, і тут же потребували офіційної підписки (бо для освідомлень посилали мене ще до суду) на співпрацю під псевдонімом Гавриляк.

А через деякий час було сказано їхати в лагер для вислідження діяльності якоби існуючих в таборі антирадянських, націоналістичних організацій. А при незгоді їхати в табір, було залишено в слідчому ізоляторі для вислідження заарештованих громадян, де люди по довір'ю до мене і по своїй простоті розповідали про свої думки чи факти, про що я писав освідомлення чи розповідав усно працівникам УКДБ — Полярушу, Дуднику, Горюну, Денісову, Сергадєєву, Гальському і іншим.

В дальнішому, не звільнивши мене з-під арешту, мені насильно сказали їхати в лагер для вислідження Лук'яненка і Віруна, які ніби в лагері проводять підривну діяльність, і інших.

Приїхавши в табір, не бачачи ніякої підривної діяльності, я не писав ніяких освідомлень, як це мене зобов'язав працівник КДБ в таборі ж-н Литвин.

Про все це беззаконня я написав уже у всякі інстанції скарги і заяви з проханням скасувати вирок чи переглянути справу, яка створена в результаті мого довір'я працівникам УКДБ по Львівській області, результатом такої нахабної фабрикації справи та найгрубших порушень процесуальних норм попереднього та судового слідств, але ніякої результативної відповіді не одержано.

А тому прошу Центральний Комітет Комуністичної партії України на це беззаконня звернути увагу і допомогти мені звільнитися з-під арешту. А також прошу переглянути (допомогти переглянути) справу Лук'яненка, Віруна, Кандиби і інших осуджених по цій справі, оскільки мене було використано працівниками УКДБ Львівської області, про що я вже описав.

Жовтень 1965 р.

Василь Луцьків

СЛІДЧОМУ КДБ ЛЬВІВСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ДЕНІСОВУ

Здрастуйте!

Прошу вибачити за всі листи, що я писав до парторганізації управління і Вам особисто.

Я був дуже скривджений тим, що сиджу ні за що, а тому й писав, тим більше, що тут вимагали від мене працювати, як від усіх в'язнів.

Лук'яненко ніколи не висловлювався за збройну боротьбу, в першому і в другому випадку я збрехав, слухаючи Гальського й Вас.

Я також нікого не агітував і не хотів вербувати.

Усе це я написав у власноручних зізнаннях для того, що Вам треба було розслідувати Лук'яненка, якого вважаєте підсобником буржуазних націоналістів і ворожої агентури.

Я не настроювався націоналістично від Рудя Василя Семеновича. Я це збрехав, тому, що Ви вимагали, я націоналістично не був настроєний на час арешту, але від мене вимагали Ви, я не хотів з Вами сперечатися і тому збрехав.

Брошуру показав В. Пекцак, У. Чорномаз, В. Сікорі без будь-якої думки їх агітувати.

Ні Чорномаз, ні Сікора не читали. Я збрехав, що нібито В. Сікора радив, щоб я відніс цю брошуру в КДБ; я не хотів, щоб Ви його лаяли.

Він був дуже п'яний і мені нічого не сказав. Бея Петра я не хотів агітувати, а збрехав так, щоб Ви від мене відстали і не судили бо Ви мені погрожували засудженням, за тими матеріялами, які були брехливими для так званого викриття Лук'яненка.

Я за збройну боротьбу не виступав, я ошукав Лук'яненка і всіх.

До жодної УРСС я не належав, бо такої за моїми спостереженнями ще не було.

Ходив я за Лук'яненком, як за можливим знайомим із закордону; якщо б відкрив, був би повідомив.

Тим часом жодних зв'язків Лук'яненка з вищими особами я не намацав, а тому й не доповідав.

За що мене посаджено в тюрму? І до якого часу я буду сидіти?

Якщо мене не звільните в цьому році, я напишу про це у всі інстанції, усій країні. Паперу в мене вистачить.

Прошу передати усе це прокуророві Старікову, і щоб був скасований вирок, а повернено мені партбілет і все.

Я терпів довго, приховував усе, вчинене Вами, і мало не збожеволів, але довше терпіти не хочу.

20. VII. 1966.

Василь Луцьків

З М І С Т

Вступне слово	5
<i>Іван Світличий</i>	
До справи Л. Лук'яненка та інших	23
<i>Іван Кандиба</i>	
Першому секретареві ЦК КПУ Шелестові Петрові Юхимовичу	25
<i>Лев Лук'яненко</i>	
Генеральному прокуророві Союзу РСР Руденкові	57
До голови Верховної ради УРСР Д. С. Коротченка	71
<i>Степан Вірун</i>	
Депутату Верховної ради СРСР і письменнику Олеся Гончару	89
<i>Василь Луцьків</i>	
Центральному комітетові Комуністичної партії України	103
Слідчому КДБ Львівського управління Денісову	106

THE ASSOCIATION OF UKRAINIAN STUDENTS IN VICTORIA
5 RUSSELL STREET
ESSENDON, VIC., 3040